

Dolazak Sina Čovječega. Egzegetsko-teološka analiza apokaliptičkog govora Mt 24 - 25

Bradarić, Sladjana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:743680>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU**

DOLAZAK SINA ČOVJEČJEG

Egzegetsko-teološka analiza apokaliptičkog govora Mt 24 – 25

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. s. Silvana Fužinato Studentica: Sladjana Bradarić

Đakovo, 2019.

Sadržaj	
Sažetak	2
Summary	3
Uvod	4
1. Razvoj i poimanje apokaliptike u ranom židovstvu	5
1.1. PITANJE PODRIJETLA APOKALIPTIČKE KNJIŽEVNOSTI	5
1.2. POVIJESNI RAZVOJ APOKALIPTIKE U POSLIJESUŽANJSKOM VREMENU	7
1.3. HELENIZAM KAO RAZDOBLJE PROCVATA APOKALIPTIČKE KNJIŽEVNOSTI.....	9
1.4. OSOBITOSTI APOKALIPTIČKE KNJIŽEVNOSTI	10
1.4.1. <i>Borba protiv zla</i>	11
1.4.2. <i>Piščeva anonimnost</i>	12
1.4.3. <i>O apokaliptičkom simbolizmu i igri brojeva</i>	13
1.5. APOKALIPTIČKE ZNAČAJKE U IZVANBIBLIJSKIM SPISIMA	14
1.6. APOKALIPTIKA VJERSKIH SLJEDBI U ISUSOVO VRIJEME	16
1.6.1. <i>Farizeji kao vjersko-politička stranka i njihova apokaliptika</i>	16
1.6.2. <i>Eseni – jedini pravi Izrael?</i>	17
1.6.3. <i>Poimanje apokaliptike u kumranskoj zajednici</i>	18
2. Na putu susreta sa Sinom Čovječjim	18
2.1. DELIMITACIJA I JEDINSTVO MT 24 – 25	19
2.2. LITERARNI KONTEKST MT 24 –25	21
2.3. SINTAKTIČKA ARTIKULACIJA MT 24 – 25	21
2.4. MT 24 – 25 I ODGOVORNO ŽIVLJENJE STVARNOSTI.....	28
2.4.1. <i>Narativni uvod (Mt 24, 1-3)</i>	28
2.4.2. <i>Znakovi dolaska Sina Čovječjega (Mt 24, 4-31)</i>	31
2.4.3. <i>Priprema za dolazak Sina Čovječjega (Mt 24, 32 – 25, 30)</i>	36
2.4.4. <i>Dolazak Sina Čovječjega (Mt 25, 31-46)</i>	38
Zaključak	42
Bibliografija	43

Sažetak

DOLAZAK SINA ČOVJEČJEG

Egzegetsko-teološka analiza apokaliptičkog govora Mt 24 – 25

Diplomski rad posvećen je egzegetsko-teološkoj analizi Matejeva apokaliptičkog govora o dolasku Sina Čovječjega i pripravi na osobni susret s Proslavljenim Gospodinom (Mt 24 – 25). Prvi dio rada posvećen je analizi višeznačnog i slojevitog fenomena apokaliptike koji se javlja kao odgovor na stoljetne krize izabranog naroda. Stoga prvi dio rada donosi odgovor na pitanja podrijetla, nastanka, razvoja i temeljnih obilježja apokaliptičke književnosti.

Drugi, središnji dio, donosi egzegetsko-teološku analizu Mt 24 – 25, polazeći od delimitacije teksta, literarnog konteksta i sintaktičke artikulacije izvještaja koji predstavljaju »ulazna vrata« u značenje samoga teksta. U svjetlu rezultata istraživanja prethodnih poglavlja, četvrto i ujedno posljednje poglavlje, posvećeno je detaljnijoj egzegetsko-teološkoj analizi Mt 24 – 25.

Temeljna nakana Mt 24 – 25 je ohrabrenje kršćanske zajednice Matejeva, ali i svakoga vremena, koja se radi nepovoljne povijesne situacije nalazila u vrtlogu previranja i napetosti. U Isusovu apokaliptičkom govoru, Matejeva temeljna poruka ostaje ta da se Isusovi učenici odgovorno i zauzeto posvete ponajprije izgradnji vlastite zajednice te da počevši od sebe samih i svojega okružja, budno iščekuju ponovni Kristov dolazak. Naime, posljednje vrijeme je započelo dolaskom utjelovljenoga Sina Božjega i putuje prema svom dovršenju, a zadaća vjernika svakoga vremena je ta da unatoč neznanju »o onom danu i času« (Mt 24, 36), ostanu vjerni, budni i pripravi za Njegov ponovni dolazak.

Ključne riječi: apokaliptika, Matejevo evanđelje, dolazak Sina Čovječjega, budnost, odgovornost, sud.

Summary

THE COMING OF THE SON OF MAN

Exegesis-theological analysis of apocalyptic speech Mt 24 – 25

The thesis is devoted to the exegesis-theological analysis of Matthew's apocalyptic speech about the coming of the Son of Man and to the preparation for a personal encounter with the glorified Lord (Mt 24-25). The first part of the paper is devoted to the analysis of the multifaceted and layered phenomenon of apocalyptic that occurs in response to the centuries-old crisis of the chosen people. Therefore, the first part of the thesis answers the questions of the origin, creation, development and fundamental characteristics of apocalyptic literature.

The second, central part, provides an exegesis-theological analysis of Mt 24-25, starting with the delimitation of the text, the literary context, and the syntactic articulation of the reports that constitute the »entrance door« to the meaning of the text itself. In the light of the results of the research of the previous chapters, the fourth and last chapter is devoted to a more detailed exegetical-theological analysis of Mt 24-25.

The basic intention of Mt 24-25 is to encourage the Christian community of Matthew's time, but also every other time, because it was in a whirlwind of turmoil and tension of the unfavorable historical situation. In Jesus' apocalyptic speech, Matthew's basic message remains that Jesus' disciples are responsible and committed, above all, to building their own community, and that they, starting from themselves and their environment, are vigilantly awaiting the return of Christ. Specifically, the last time began with the coming of the incarnate Son of God and is on its way to completion, and it is the task of the believer at all times to remain faithful, alert, and ready for His coming, despite ignorance »of that day and hour« (Mt 24, 36).

Keywords: apocalyptic, Matthew's Gospel, the coming of the Son of Man, alertness, responsibility, judgment.

Uvod

Dolazak Sina Čovječjega i priprava na osobni susret s Kristom o njegovom ponovnom dolasku prema Mt 24 – 25, tema je diplomskog rada. Kako i sam naslov govori cilj rada je istraživanje temeljnih značajki apokaliptičke književnosti te egzegetsko-teološka analiza Isusova apokaliptičkog govora (Mt 24 – 25) u kojemu otkrivamo kako živjeti i na koji način interpretirati znakove svojega vremena kako bismo spremno dočekali dolazak »Sina Čovječjega«. Ta kompleksna cjelina, definirana kao posljednja eshatološka besjeda unutar Matejevog bogatog korpusa, opisana je, u egzegetskom pogledu, zahtjevnim apokaliptičkim jezikom. Ipak, ta nas činjenica ne sprječava da kroz interpretaciju prethodno spomenutih poglavlja shvatimo smisao Matejeve poruke.

Naime, evanđelist Matej upućuje riječi ohrabrenja kako svojoj tadašnjoj kršćanskoj zajednici, tako i čitateljima svakoga vremena, pozivajući ih na pažljivo promatranje znakova vremena te na odgovorno življenje vjere i povjerenja im poslanja. Stoga se od njih prije svega traži budnost, suradnja s Božjim ponudama milosti i ulaganje u povjerene im »talente«. Upozoravajući vjernike na iznenadnost Kristova dolaska doziva ih u svijest činjenicu da kao Kristovi učenici ne mogu i ne smiju biti ravnodušni prema siromašnima, malenima, slabima, ugroženima... Štoviše pokazuje im kako služenjem siromašnih i najmanjih u ljubavi, služe samome Kristu. Dakle, tema koju ćemo analizirati i danas je vrlo aktualna, jer je ljubav kao središte Radosne vijesti najuzvišeniji čovjekov poziv. Osobni odgovor na Božji poziv ljubavi biti će mjera po kojoj ćemo u posljednjem susretu sa Sinom Čovječjim u njegovu kraljevstvu biti suđeni.

Prema tome, rad se sastoji od dva temeljna dijela. U prvom dijelu ćemo prikazati nastanak, razvoj, podrijetlo i književne odlike apokaliptičke književnosti s posebnim osvrtom na povijesni kontekst u kojemu se apokaliptika razvijala i rasla i koji je kao takav nužan za njezino potpunije i ispravnije razumijevanje, jer kao što ćemo vidjeti ona je odgovor na krizne situacije izabranog naroda. U drugom dijelu istraživanja posebnu pozornost ćemo posvetiti egzegetsko-teološkoj interpretaciji Isusova apokaliptičkog govora prema Evanđelju po Mateju 24 – 25. Drugi dio je podijeljen na četiri temeljna poglavlja. U prvom i drugom poglavlju ćemo se osvrnuti na delimitaciju teksta te odrediti širi i užu literarni kontekst u kojemu Matej smješta poglavlja 24 – 25. Nakon toga ćemo definirati strukturu navedenih poglavlja prema kojoj ćemo, u posljednjem, četvrtom poglavlju, pristupiti detaljnijoj egzegetsko-teološkoj interpretaciji Mt 24 – 25.

1. Razvoj i poimanje apokaliptike u ranom židovstvu

Izraz *apokaliptika* dolazi od grčke riječi *apokalypsis*, što znači »objava«, »otkrivenje«.¹ Apokaliptika je duhovno, antropološki, sociološko-politički, kulturološki i biblijski pravac sa svojim osebujnim književnim vrstama, oblicima i načinima govora s obzirom na vrijeme, teološka usmjerenja, povijesni kontekst te kulturološke i vjerske vrijednosti. Važno je, s jedne strane, pojmovno razlikovanje *apokaliptike* kao duhovnoga pokreta te, s druge, *apokalipse* kao književnoga produkta apokaliptike.² Vrlo je vjerojatno da apokaliptika nastaje kao sljedbenik biblijskog proroštva te da nudi eshatološko viđenje zemaljske povijesti.³ Međutim, pojavljuju se poteškoće u definiranju granice između apokaliptičke i proročke književne vrste na koju se apokaliptička književnost nadovezuje. Jedna od karakterističnih razlika je ta da proroci audicijom primaju Božju riječ i suživljavaju se s njom dok apokaliptici objave primaju u obliku viđenja koja zapisuju u rečeničnim konstrukcijama prepunim simbolikama.⁴ O postupnom prijelazu na apokaliptičke naglaske svjedoče i neka viđenja starozavjetnih proroka gdje se posebice ističu viđenja proroka Ezekiel 38 – 39; 40 – 48; Izaije 24 – 27; Zaharije 1 – 14; a vrhunac starozavjetne apokaliptike pronalazimo u Knjizi Danijelovoj te mnogim izvanbiblijskim tekstovima na pragu kršćanske ere.⁵

Kronološki gledano, apokaliptika je pokret koji nastaje oko 200. god. pr. Kr. te traje negdje do 100. god. posl. Krista.⁶ Što se tiče Novoga zavjeta, najpoznatije književno djelo je Ivanovo Otkrivenje, ali postoje i neki dijelovi Evanđelja koji nose lagana obilježja apokalipse o čemu će u radu i biti riječ.

1.1. PITANJE PODRIJETLA APOKALIPTIČKE KNJIŽEVNOSTI

Nakon kratkog prikaza vremenskog perioda nastanka apokaliptike kao bogatog religiozno-kulturnog pravca čije se točne granice ne mogu odrediti, jer ona često prelazi u druge književne oblike, u nastavku ćemo se osvrnuti na vrlo složeno i široko pitanje

¹ Usp. A. STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, XXIX, Zagreb, 2009., 52-53.

² B. LUJIĆ, Proroštvo i apokaliptika. Analitičko-komparativni pristup: sličnosti i razlike, u: *Bogoslovska smotra* 87(2017.)2, 187.

³ Usp. A. STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, 52.

⁴ Usp. A. REBIĆ, J. FUČAK, B. DUDA (ur.), *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jerusalem«*, Zagreb, 2011.

⁵ Usp. A. STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, 52.

⁶ Usp. B. LUJIĆ, *Kratki uvod u novozavjetnu poruku*, Zagreb, 2006., 225-226.

podrijetla apokaliptike. H. D. Betz drži da je apokaliptika helenistički iznalazak, dok H. Conzelmann smatra kako je ona viši stupanj razvoja iranske religije. No, prema obojici autora apokaliptika nije židovskog podrijetla. Prema H. H. Rowleyu apokaliptika je dijete proroštva, dok D. S. Russell, prihvaćajući činjenicu da je apokaliptika nastala iz raznih izvora, tvrdi da ne može biti nikakve sumnje o tome da joj je korijen duboko u hebrejskom proroštvu. P. Hanson u djelu *The Dawn of Apocalyptic*, ističe da porast apokaliptičke eshatologije nije ni iznenađan, ni neobičan, već izrasta iz neprekinutog slijeda proroštva nastalog prije i za vrijeme izgnanstva. G. Ladd smatra da je apokaliptika proizašla iz povijesnih događaja od kojih su tri momenta ključna: 1) javljanje »pravednog ostatka« koji je ostao vjeran Zakonu, 2) pitanje zla u smislu da je Izrael prolazio kroz razne nevolje i sramote na nacionalnoj razini i 3) prestanak proročanstva u trenutku kada je narodu trebalo neko objašnjenje tadašnje situacije.⁷

U raspravama o podrijetlu apokaliptike nezaobilazan je i rad E. Schüssler Fiorenze⁸ koja polazi od temeljne pretpostavke kako ne možemo govoriti o samostalnom fenomenu ranokršćanske apokaliptike, a da ju ne promatramo u svjetlu židovske apokaliptike. Fiorenza polazi od nekoliko istraživačkih pristupa u proučavanju ranokršćanske apokaliptike i njene prisutnosti u Novom zavjetu, te dolazi do sljedećih zaključaka. Prije svega, kršćanska se apokaliptika u svojoj tematskoj novosti ne nalazi u diskontinuitetu sa židovskom apokaliptikom, ali ona istodobno zadržava svoju specifičnost. Strogo gledano, navodi Fiorenza, jedino se knjiga Otkrivenja u Novom zavjetu može nazvati apokalipsom, ali se apokaliptički predlošci i skupine motiva mogu pronaći i u ranokršćanskoj literaturi i u dijelovima Novoga zavjeta, primjerice u 1 Sol 4, 13 - 5, 11; 1 Kor 15; 2 Sol 2, 1-13; Mt 24, 26-28. Štoviše, analiza je pokazala kako se apokaliptički predlošci i skupina motiva poput Kraljevstva Božjeg, proslave, uskrsnuća, vječnog života, novoga stvaranja, i ostalih apokaliptičkih motiva pojavljuju u većini novozavjetnih tekstova.⁹ Međutim, bitno je naglasiti kako se ti spasenjski motivi ne primjenjuju samo na opise budućnosti, nego prije svega opisuju trenutnu situaciju u kojoj se kršćani nalaze.

⁷ Usp. R. H. MOUNCE, *Ivanovo Otkrivenje. Uvod i komentar*, Novi Sad, 1985., 21-22.

⁸ Usp. E. S. FIORENZA, *The Phenomenon of Early Christian Apocalyptic. Some Reflections on Method* u: D. HELLHOLM (ur.), *Apocalypticism in the Mediterranean World and the Near East. Proceedings of the International Colloquium on Apocalypticism*. Uppsala, 1979., Tübingen, 1983., 296.

⁹ Usp. *Isto*, 301.

Ranokršćanska apokaliptika je, dakle, u kontinuitetu sa židovskom apokaliptikom, ali oblikuje svoje specifične obrasce. Dok, s jedne strane, židovska apokaliptika očekuje Božju intervenciju u svijetu u bliskoj budućnosti, kao ideju koja je prisutna u njihovoj eshatološki obojanoj literaturi, dotle kršćanska apokaliptika posljednje dane vidi ostvarenima u osobi Isusa Krista. U njezinoj je biti da proročki naviješta ispunjenje posljednjih događaja u proslavi i uskrsnuću Isusa Krista. Prema tome, ona više ne prolongira suprotstavljenost dvaju eona, nego u odnosu prema Kristu i njegovoj zajednici na sadašnjost i budućnost gleda sa stavom poštovanja.¹⁰ U svjetlu navedenoga možemo zaključiti da je apokaliptika bila izložena različitim utjecajima. Međutim, jednako tako možemo sa sigurnošću ustvrditi da je ona istodobno židovska i kršćanska pojava koja sva svoja apokaliptička očekivanja smješta u događaj uskrsnuća Isusa Krista.

1.2. POVIJESNI RAZVOJ APOKALIPTIKE U POSLIJESUŽANJSKOM VREMENU

Nakon istraživanja podrijetla višeslojnog apokaliptičkog pravca, potrebno je apokaliptiku smjestiti u povijesni kontekst u kojemu je nastala. Temeljni događaj koji je utjecao na nastanak i razvoj apokaliptičkog pravca je babilonsko sužanjstvo. Taj katastrofalni događaj, nakon kojega je uslijedio pad Jeruzalema, rušenje Hrama i pad monarhije, počeo je dovoditi u pitanje mogućnost spasenja unutar povijesti. Kako bi objasnili nastajanje i širenje toga pravca osvrnut ćemo se u prvom redu na proroke, s naglaskom na knjigu proroka Ezekiel.

U sveopćem kaosu i vremenu krize djeluje, dakle, prorok Ezekiel čiji je stil pisanja postao izvorom apokaliptičkog pokreta. Ezekielova knjiga, strukturirana u 48 poglavlja, je proročki spis jer se prorok nadao izbavljenju unutar povijesti, ali njegove izvanredne slike viđenja (Ez 1 – 3; 37) i očekivanje Novoga Izraela nadilaze povijest (Ez 40 – 48) te se preklapaju u apokaliptičkom stilu i anticipaciji. Ezekielov spis i njegov način izražavanja i uporabe slika i simbola postat će izvorom većine apokaliptičkog govora koji će upotrebljavati njegove izraze, poput: četiri žive zvijeri koje nalikuju čovjeku, lavu, volu i orlu; zatim lik osobe koja se nalazi na prijestolju koje je opisano uz pomoć dragog kamenja, slika prostitutke, gutanje svitaka, Gog iz Magoga, mjerenje Hrama i ostale slike.

¹⁰ Usp. E. S. FIORENZA, *The Phenomenon of Early Christian Apocalyptic. Some Reflections on Method*, 312.

U tom svjetlu važno je spomenuti i spise proroka Joela i Zaharije. Prorok Joel u svojem stvaralaštvu spaja proročko-povijesnu poruku i apokaliptičke slike (Dan Gospodnji, oblak skakavaca) te iako je vrijeme nastanka neizvjesno, sigurno je da nastaje u poslijesužanjskom razdoblju. U istom razdoblju nastaje i spis proroka Zaharije koji je također obojan apokaliptičkom simbolikom. Počevši od početka spisa ističu se posebno viđenja koja tumači anđeo od 4, 1 – 6, 8; te drugi i treći Zaharija (Zah 9 – 14) koji donosi alegorije o pastirima i o idealnom Jeruzalemu.¹¹ Prema tome, iako proročki, ti spisi pokazuju kako se u razdoblju nakon sužanjstva već počela upotrebljavati apokaliptička simbolika sve dok iščeznućem proroštva nije u potpunosti preuzela maha. Stoga, nakon pada Judeje i Jeruzalema pod najezdom Babilonaca 587. god. pr. Kr. proroštvo je još bilo prisutno na izraelskoj sceni, ali je postupno sve više jenjavalo dok na koncu svojeg postojanja nije poprimilo sve više apokaliptičkih značajki.¹²

Međuodnos proroštva i apokaliptike predmet je mnogih biblijskih studija. No, budući da je oba pravca teško uspoređivati radi njihove višeslojnosti opći konsenzus još nije postignut. Ipak, postaje jasnije kako se u Starom zavjetu apokaliptika razvija paralelno s proročkim pokretom i književnošću, ali procvat apokaliptike započinje nakon što se ugasio proročki pokret u Izraelu, s osobitim naglaskom na treće i drugo stoljeće prije Krista.

Tako dakle, u periodu poslije babilonskog sužanjstva (587./586.-538. god. pr. Kr.) nakon perzijske vladavine od gotovo dva stoljeća, od 332. god. pr. Kr. započinje vladavina Aleksandra Velikog. Judeja i Samarija su 332. god. pr. Kr. prešle iz perzijske pod Aleksandrovu vlast bez pružanja otpora. Judeju je osvojio Aleksandrov general Parmenion, a Samariju je osvojio vojni zapovjednik Perdika.

Zbog priznanja vojne vlasti novih gospodara, Židovima su bila potvrđena religijska prava koja su imali u vrijeme perzijske vlasti. Tako su neometano nastavili prakticirati svoje bogoslužje, a židovski religiozni autoriteti su jednako nastavili obnašati svoje službe. 332. god. pr. Kr. Palestina, dakle, postaje dijelom novoga svjetskoga poretka što posljedično dovodi do promjene kulturalnog ozračja u cijeloj zemlji.¹³ U tom novom okruženju

¹¹ Usp. R. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 2008., 784-785.

¹² Usp. B. LUJIĆ, Proroštvo i apokaliptika. Analitičko-komparativni pristup: sličnosti i razlike, 189-190.

¹³ Usp. A. POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme. Povijesno-političko i religiozno-kulturno obilježje*, Zagreb, 2007., 59-60.

obilježenim vlašću Aleksandra Velikoga te ispreplitanjima mnogobrojnih kultura, posebice se izdizala *nova helenistička kultura*.¹⁴ Tim pojmom se izvorno označavala uporaba grčkog jezika, ali i nastojanje Aleksandra Velikog i njegovih nasljednika da na osvojenim područjima uspostave grčku kulturu i jezik. *Helenizam* je složen fenomen koji je obuhvaćao sva područja života, ne samo religiju, nego i gospodarstvo, politiku i kulturu.¹⁵ Helenizam je ostvario brojna značajna politička, kulturna i ekonomska postignuća, a posebno je bio značajan radi svoje nadnacionalne dimenzije koja je omogućila stvaranje globalnih kulturnih i gospodarstvenih veza.¹⁶

1.3. HELENIZAM KAO RAZDOBLJE PROCVATA APOKALIPTIČKE KNJIŽEVNOSTI

Ubrzo nakon tih prijelomnih događaja za Izabrani narod, helenistička kultura se uvelike infiltrirala u židovski mentalitet i kulturu da su, primjerice, potomci Feničana i Filistejaca, prihvatili grčki jezik i prestali upotrebljavati svoj materinji jezik.¹⁷ Dva značajna spisa svjedoče o tome kakvo je bilo židovsko poimanje takvog razvoja situacije. Riječ je o deuterokanonskim Knjigama o Makabejcima te o djelima Josipa Flavija. Tako se u 2 Mak 4, 13 pojavljuje prvi puta riječ »helenizam« i to u negativnom kontekstu: »Zbog pokvarenosti bezbožnog Jasona, koji nije bio nikakav svećenik, helenizam je tako ojačao, a strana moda uzela toliko maha (...).« Dakle, helenistički način života je tada podrazumijevao preuzimanje mode i načina življenja koji nije u suglasju s judaističkom kulturom. Helenizmu se snažno suprotstavljao židovski način života kojemu je dio naroda ostao vjeran, kao što proizlazi iz Druge knjige o Makabejcima: »Juda Makabej i njegovi ljudi stali su krišom obilaziti sela te sazivati svoje rođake i prikupljati one koji su ostali vjerni židovstvu. I tako se skupilo kojih šest tisuća ljudi.« (2 Mak 8, 1). Upravo radi toga se i vladanje Aleksandra Velikog, o kojemu 1 Mak govori u prvom poglavlju, prikazalo izrazito negativno te se u prikazivanju povijesti izabranog naroda preskače 150 godina i dolazi se do vrhunca sukoba s Antiohom IV. Epifanom.¹⁸

Naime, nakon smrti Aleksandra Velikog 323. god. pr. Kr., nastupilo je razdoblje borbi između Aleksandrovih generala, te iako je razbijeno političko jedinstvo ipak je ostalo

¹⁴ Usp. *Isto*, 61.

¹⁵ Usp. J. GNILKA, *Prvi kršćani: izvor i početak Crkve*, Zagreb, 2003., 13.

¹⁶ Usp. ANTO POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme. Povijesno-političko i religiozno-kulturno obilježje*, 61.

¹⁷ Usp. *Isto*, 62.

¹⁸ Usp. J. GNILKA, *Prvi kršćani: izvor i početak Crkve*, 13-14.

kulturno, helenističko jedinstvo kraljevstva. Vlast nad Palestinom u III. st. pr. Kr. preuzimaju Ptolomejevići, a 198. god. pr. Kr., vlast preuzima dinastija Seleuka, koji su vladali cijelim područjem Mezopotamije. Upravo za vrijeme Seleuka, Židovi su u Palestini osjetili grubu stranu helenizma, pa je vladar iz te dinastije Antioh IV. Epifan nastojao homogenizirati stanovništvo kraljevstva uz pomoć helenističke religije.¹⁹ Radi takve nemilosrdne dominacije neprijateljske moći dovedena je u pitanje i vjernost pripadnika Izabranog naroda jer je kod mnogih oslabila vjera, te se povećavala želja za osvetom. Usporedno s time skoro su u potpunosti iščezle nada u dolazak Mesije i ideja uspostavljanja Božjeg kraljevstva na zemlji. U toj situaciji Izraelski narod počinje razmišljati o tome zar doista »Bog Izraelov« (Iz 41, 17), »Svetac Izraelov« (Iz 1, 4), odnosno njegov Izbavitelj, dopušta ovakvo pogansko gospodarenje nad svojim narodom i svojom svetinjom, a još više kako je moguće da dopušta da dinastija Seleuka provodi bezbožnu i nasilnu helenizaciju pustošeći njegov Izabrani narod. Zbog toga u takvim teškim i dramatičnim povijesnim trenucima, gdje su temeljni stupovi židovskog naroda dovedeni u pitanje, smješta se nastanak apokaliptike i apokaliptičke literature. Naime, kako bi prikazali potlačeno stanje svojega naroda, pojavljuju se apokaliptici sa svojim spisima i eshatološkim spekulacijama o posljednjim vremenima koja će završiti konačnim sudom u »Dan Jahvin«.²⁰

1.4. OSOBITOSTI APOKALIPTIČKE KNJIŽEVNOSTI

U svjetlu povijesnog konteksta nastanka i razvoja apokaliptike, u nastavku ćemo se osvrnuti na temeljne karakteristike apokalipse kao književnog roda, ukazujući na njezinu samosvojnost unutar ostalih književnih vrsta. U prvom redu treba istaknuti da je apokalipsa redovito eshatološka. Ona se usredotočuje na buduće vrijeme u kojemu će Bog doći u ovaj prostorno-vremenski svijet, dovodeći ga do konačnog obračuna ili raspleta. Tako apokalipsa determinirano očekuje konačnu Božju pobjedu nad zlom. Proročki pokret se također bavio temom budućnosti, ali proroštvo Božji zahvat nad zlom smješta u konkretnu povijesnu situaciju.²¹ U apokaliptičkoj književnosti čovjek je prije svega vizionar, motrilac. Nadalje, u središtu apokaliptičkog govora nije kao kod proročkog pokreta riječ, nego slika. Temeljni cilj apokaliptičkog viđenja u Božjoj pobjedi nad zlom

¹⁹ Usp. *Isto*, 62-63.

²⁰ Usp. S. JURIČ, *Apokalipsa. Knjiga koja svršava Božji razgovor s ljudima*, Tomislavgrad, 2004., 38.

²¹ Usp. R. H. MOUNCE, *Ivanovo Otkrivenje. Uvod i komentar*, 22-23.

je poticaj na ustrajnost i budnost, dok je temeljni zahtjev proroka poziv na obraćenje i održavanje saveza. Ključna razlika je u poimanju spasenja. Naime, ranokršćanska apokaliptika nije se samo nadala eshatološkom spasenju u bliskoj budućnosti, nego je i znala da je posljednje vrijeme započelo uskrsnućem Isusa Krista.²²

Druga činjenica koju želimo istaknuti je ta da je apokalipsi svojstven dualizam. Pritom ne mislimo o dualizmu samo na pukoj metafizičkoj razini, nego prije svega o povijesnom i stvarnom dualizmu. Pod tim se podrazumijeva govor o dvije međusobno suprotne nadnaravne sile: o Bogu s jedne strane i sotoni s druge strane, a istovremeno i dvama suprotstavljenim vremenskim razdobljima: o sadašnjosti koja je prolazna i u kojoj vlada zlo i o budućnosti u kojoj će se ispuniti savršena pravednost. Iz tih komponenti možemo izvesti zaključak kako je sadašnjost pod vlašću sotone, a budućnost pod izravnim Božjim nadzorom i njegovom upravom.²³

1.4.1. Borba protiv zla

Upravo je takva podjela apokaliptike na dva eona / razdoblja jedno od najprepoznatljivijih obilježja tog višeslojnog pravca. Ta se značajka neprestano provlači kroz pismeni izričaj, u apokalipsama, koje su književni produkt apokaliptike. Apokaliptici u svojim spisima taj konačni eshatološki boj između Boga koji uspostavlja dobro i sotone koji donosi zlo izriču pomoću predznaka koji prethode konačnoj bitci. Tako se primjerice u *Četvrtoj knjizi Ezrinov* govori o skupljanju naroda koji se bore protiv »čovjeka iz mora«, to jest Mesije, koji će ih s lakoćom uništiti.

Govoreći o znakovima, slične najave posljednje borbe nalazimo i u novozavjetnim kanonskim spisima. Tako sinoptici navode sljedeće znakove: ratovi, glad, »strašne bolove«, »grozotu pustoši« i velike nevolje (Mk 13, Mt 24, Lk 21), dok Ivanovo Otkrivenje najavljuje oslobađanje sotone iz tamnice: »A kad prođe tisuću godina, sotona će biti pušten iz svoje tamnice. Izići će da zavodi narode na četiri kraja zemlje – Goga i Magoga – da ih skupi za rat tako mnogobrojne kao pijesak morskog.« (Iv 20, 7-8).

Većina apokaliptičkih spisa u svojim opisima posljednjih vremena govore izravno ili neizravno o tome da će na svršetku doći do velikog otpadništva od vjere kada će

²² Usp. S. FUŽINATO, Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25, u: *Bogoslovska smotra* 87(2017.)2, 335-336.

²³ Usp. R. H. MOUNCE, *Ivanovo Otkrivenje. Uvod i komentar*, 22-23.

neprijatelji Božji posebno napadati Božji narod. Osim u apokrifnim spisima, poput *Prve knjige Henokove* ili *Knjige jubileja*, te ideje o otpadništvu nalazimo i u kanonskim knjigama. Primjerice u Dn 11, 31; Mt 24, 10-12.15, Otk 13. Moguće je da takve slike borbe i prevladavanja zla naginju prema pesimizmu, ali proporcionalno pesimizmu koji se na prvi pogled čini dominantnim, apokaliptici pomalo uvode čitatelje u nadu.

Apokalipse, ipak, u svojem navještaju borbi i katastrofalnih događaja, ne ostaju u ozračju pesimizma, nego donose nadu u rođenje novog svijeta u kojemu će se patnja i bol preobraziti u neizmjernu radost. Zapravo takvim veličanstvenim opisima apokaliptici naslućuju jednu od temeljnih poruka apokaliptike: da će patnje i trpljenje sadašnjeg eona završiti u budućoj slavi.²⁴

1.4.2. Piščeva anonimnost

Iako smo u prijašnjem predavljanju apokalipse naglasak stavili na njenu temeljnu zadaću – otpor zlu, njezin svjetonazor možemo prepoznati i po nekim književnim odlikama. Radi se o tome da se sadržaj apokalipse otkriva piscu obično u snovima ili vizijama koje ga potom prenose u nebeske prostore gdje mu je onda dopušteno da vidi objavljene vječne Božje tajne. Uz taj specifičan način primanja Objave, učestalo je prisutan i anđeo tumač koji pisca vodi na njegovom putovanju i tumači mu koja su značenja stvari koje promatra.²⁵ Kako smo već spomenuli, problem autorstva u apokaliptičkim djelima je kompleksan i kao takav vrlo zanimljiv. Mudraci, koji su ujedno i vidoci, nerijetko se skrivaju iza nekog poznatog imena iz prošlosti, ostajući tako anonimni u sadašnjosti. Povijesni proces koji vodi prema budućnosti koja je u središtu pozornosti mudraca, redovito je smješten u periode i opisan kroz različita razdoblja. Proporcionalno, kako raste zlo, tako i povijesna razdoblja sve više gube svoj nutarnji poredak i tako vode jednom nadpovijesnom događaju. Kako bi se opisao taj svjetski proces, pisci apokaliptici upotrebljavaju različita alegorijska, astrološka i mitološka sredstva.²⁶

²⁴ Usp. S. JURIČ, *Apokalipsa. Knjiga koja svršava Božji razgovor s ljudima*, 142-143.

²⁵ Usp. R. H. MOUNCE, *Ivanovo Otkrivenje. Uvod i komentar*, 23-24.

²⁶ Usp. B. LUJIĆ, *Kratki uvod u novozavjetnu poruku*, 232-233.

1.4.3. O apokaliptičkom simbolizmu i igri brojeva

Apokaliptiku je, stoga, kao otkrivaatelju Božjih nakana iznimno važno svoje maštovite i vizionarske događaje izražavati kroz simbole. Time i simbolizam ima glavnu ulogu u apokalipsi. Kako bi prenijela stvarnost Božje objave apokalipsa se u svojem simbolizmu koristi svim mogućim metaforama brojeva, životinja, boja, ratnog znakovlja, anđela i palih anđela, zvijezda i ostalih nebeskih tijela. U prikazivanju budućih događaja apokalipsa često upotrebljava tajne slike, vizije, snove, razna nebeska putovanja, posredovanje anđela, kao i čitanje nekih nebeskih knjiga. S jedne strane takva simbolička uporaba pojmova onemogućuje uvid u stvarnost sadašnjosti, dok s druge strane pomaže onima koji se bave tim tehnikama jer tako uviđaju kozmičko-povijesni razvoj koji ide do svog unaprijed određenog kraja.

Čitatelje često zbunjuju sredstva kojima se ti budući događaji prikazuju jer simbole brojeva počinju shvaćati doslovno pa se često u odgonetavanju teksta i izračunava vrijeme do konačnog Božjeg zahvata u povijesti.²⁷ Stoga je nužno pojasniti kako u apokaliptičkim spisima brojevi nisu samo puki brojevi koji služe izračunavanju predstojećih povijesnih događaja, nego imaju otajstveno značenje. Tako primjerice, broj sedam je sveti broj, broj dvanaest predstavlja jedinstvo božansko-ljudske naravi, ali i dvanaest plemena Izraelskih, broj tri označava savršenstvo i to je Božji broj pa i predznak Trojstva, a broj osam kao zbir broja sedam i broja jedan predstavlja blaženstvo, spokoj i dan Kristovog uskrsnuća.²⁸

Često se u određivanju podrijetla tih simbola nailazi na poteškoće. Dok većina njih potječe iz Starog zavjeta, neki se mogu pronaći čak i u staroj mitologiji. Iako je sasvim sigurno da takav način pisanja izražava tematiku i sadržaj apokaliptičke književnosti, ne može se ne primijetiti kako on istovremeno odiše višeznačnošću i tajnovitošću.²⁹ Naravno, valja napomenuti kako uvijek postoje izuzetci te da se prethodno navedena apokaliptička obilježja ne pojavljuju u svim apokalipsama. Međutim, u većini apokaliptičkih spisa, borba protiv zla, piščeva anonimnost, simbolizam i igra brojeva redovito se pojavljuju kao središnje točke apokaliptičke književnosti.

²⁷ Usp. *Isto*, 232-233.

²⁸ Usp. B. DUDA, Igra brojeva u apokalipsi, u: *VIR* 1(1974.)2, 33.

²⁹ Usp. R. H. MOUNCE, *Ivanovo Otkrivenje. Uvod i komentar*, 24.

1.5. APOKALIPTIČKE ZNAČAJKE U IZVANBIBLIJSKIM SPISIMA

Prikaz temeljnih apokaliptičkih značajki završavamo kratkim istraživanjem o njezinu značenju u izvanbiblijskoj i apokrifnoj literaturi. Iako rascjepkane, dijelove apokaliptičke književnosti nalazimo u spisima Svetoga pisma, no u još većem broju susrećemo ih i u izvanbiblijskoj literaturi. Naime, na pragu kršćanske ere nastaju razni apokrifi³⁰ i pseudoepigrafi³¹ nadahnuti motivima iz Pisma, koji nose obilježja apokalipse kao književne vrste toga pravca.³² U nastavku donosimo samo neke, za naše istraživanje, najznačajnije primjere ranokršćanske apokrifne književnosti. Među najvažnije spise drugohramskog razdoblja spada *Prva knjiga Henokova*. Riječ je o kompilaciji nagovora, proročanstava i spisa koji se pripisuju Henoku. Sadržaj spisa, podijeljen u pet dijelova, donosi prikaz religioznih, moralnih, eshatoloških i mesijanskih strujanja u židovstvu neposredno pred početak kršćanstva. Najopširniji dio djela su prisposode ili parabole koje se bave dolaskom Mesije, »Sina čovječjega« (usp. Dn 7).³³

Drugo značajno djelo je *Knjiga Henokovih tajni*. Riječ je o tipično apokaliptičkom spisu u kojemu Henok donosi objavu koju je primio na putovanju kroz sedam nebesa i u kojemu opisuje stvaranje svijeta te otkriva tajne budućnosti. Važno je spomenuti i *Treću Henokovu knjigu*, rabinsku kompilaciju iz III. i IV. st. posl. Kr., koja je važna za proučavanje židovskog misticizma. Od ostalih apokrifa navodimo i *Knjigu Jubileja*, blisku načinu razmišljanja kojega pronalazimo u kumranskoj zajednici. Nastaje otprilike u II. st. pr. Kr., a po književnoj vrsti je apokalipsa. Kao takva, poput većine tadašnjih spisa, obrađuje temu povijesti spasenja u razdoblju od stvaranja svijeta do sklapanja Saveza na Sinaju. *Oporuka dvanaestorice patrijarha* je djelo u kojemu dvanaest

³⁰ Usp. A. REBIĆ (ur.), *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 45. Apokrifi (grč. *apokriptein*, hebr. *sefarim hiconim* – »izvanjske knjige«) su: 1) Spisi koje Židovi i protestanti nisu prihvatili u svoj kanon biblijskih knjiga. Katolici ih, s druge strane, priznaju kanonskima i nazivaju ih deuterokanonskima. 2) U katoličkoj terminologiji, to su spisi, nastali potkraj Starog zavjeta, te u II. i III. st. posl. Kr. (protestanti ih nazivaju pseudoepigrafima), koji nisu prihvaćeni ni u židovski ni u kršćanski kanon biblijskih knjiga. Iako ih je Crkva zabranjivala, radi svojeg romansirano stila i utjecaja gnosticizma, vjernicima su bili omiljeno štivo. U novozavjetnim apokrifima često se uzimaju ideje koje nemamo u kanonskim spisima, poput: Isusovog djetinjstva, Marijina uznesenja i smrti, o životu apostola i slično.

³¹ Usp. A. REBIĆ (ur.), *Opći religijski leksikon*, 771. Pseudoepigrafi (grč. *pseudos* + *epigrafe* – »pismo«), su djela iz ranog židovstva čije se podrijetlo dovodi u pitanje. Pojavljuju se pod imenima biblijskih osoba (npr. Henok, Baruh). Posebno su se bavili pitanjima uskrsnuća i eshatologije. Protestanti ih nazivaju pseudoepigrafima, a katolici apokrifima. Kao intertestamentarna literatura svoju važnost pokazuju u razumijevanju Novog zavjeta.

³² Usp. B. LUJIĆ, *Kratki uvod u novozavjetnu poruku*, 225-226.

³³ Usp. W. HARRINGTON, *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 1975., 41.

Jakovljevih sinova upućuje savjete i opomene svojim sljedećim generacijama. Različite su interpretacije o nastanku toga djela, a neupitno je da to židovsko djelo / ili izvori potječu iz I. ili II. st. pr. Kr. Od apokalipsa je važno spomenuti i *Mojsijevo uznesenje* kao spis koji nastaje nakon smrti Heroda Velikog i koje je više esenskog nego farizejskog podrijetla, jer se snažno naglašava obdržavanje Tore, rasprava sa saducejima, a i pisac je radikalni nacionalist.³⁴

Teško je odrediti kada je nastala pojedina izvanbiblijska židovska knjiga poradi toga što se ne spominje nijedan povijesni događaj ili povijesna ličnost. Međutim, dva apokrifna djela nam daju uvid u vrijeme i okolnosti ondašnjeg vremena, to su *Četvrta knjiga o Ezri* i *Druga knjiga o Baruhu*. Naime, te knjige nastaju u kasnom I. st. posl. Kr., tj. jedno ili čak dva pokoljenja nakon pada Jeruzalema. Obje knjige govore o poražavajućem razaranju Hrama i o posljedicama tog gubitka i kao takve imaju mnogo toga zajedničkoga, posebice hebrejski jezik na kojemu su i napisane. Obje su nastale u vremenu nakon razaranja Kumrana pa ih ne nalazimo među mrtvomorskim spisima. Poput ostalih izvanbiblijskih spisa i te su knjige pripisane poznatim osobama, konkretno, Baruhu i Ezri, premda su živjeli stoljećima prije njihova nastanka.

Stari zavjet opisuje Baruha kao pismoznanca, pisara proroka Jeremije, dok je Ezra bio svećenik i pismoznanc koji se vratio s povratnicima iz Babilona i javno čitao i tumačio Toru cijelom Izraelu. Njihova imena su bila privlačna piscima pseudonima budući da su i Baruh i Ezra bili povezani s propašću Prvoga hrama. Ta dva bliska djela, apokalipse, značajna su, jer su napisana istodobno s Novim zavjetom. Kako nijedan drugi židovski tekst, vremenski gledano, nije napisan bliže Novom zavjetu nije iznenađujuće da se one i Novi zavjet tematski poklapaju. Osim sadržajnog preklapanja, ti spisi su značajni i po tome što su *otkrivenja*, tj. spisi nastali u vrijeme Drugoga hrama. Ne bave se prošlim događajima, nego oba spisa zamišljaju budućnost u kojoj će Bog poraziti svoje protivnike, obnoviti Jeruzalem, poslat mesiju te uskrisiti i obnoviti svijet.³⁵

³⁴ Usp. *Isto*, 41.

³⁵ Usp. M. HENZE, *Isusova čitanka. Izvanbiblijski spisi pomažu razumjeti Isusa*, Zagreb, 2018., 49-50.

1.6. APOKALIPTIKA VJERSKIH SLJEDBI U ISUSOVO VRIJEME

U Isusovo vrijeme Izrael je u političkom smislu izgubio svoje jedinstvo, ali jednako tako i u duhovnom i religioznom pogledu. Temeljno pitanje je ono glede tumačenja Zakona / Tore i previranja oko toga koje je tumačenje ispravno. Naravno, tu religioznu rascjepkanost treba tražiti u povijesnim okolnostima, dva stoljeća ranije, pod vlašću Seleukida u Siriji i Palestini. Nakon borbe Makabejaca protiv dinastije, uspostavlja se i³⁶ hasmonejska dinastija.³⁷ Kasidi / hasidi su u hasmonejskoj uzurpaciji gledali izdaju Božjeg djela. Što se tiče predodžbi o spasenju značajnu ulogu igra apokaliptika koja se promatrala u vezi s kasidima. Dok se Božju vladavinu do tada promatralo kao unutarsvjetsku, sada se govori o kraju povijesti kada će se Bog objaviti, mrtve pozvati iz grobova... Zapravo je značajno to da je kasidski mentalitet postao izvorištem većine vjerskih grupacija koje su bile spominjane u evanđeljima.³⁸

1.6.1. Farizeji kao vjersko-politička stranka i njihova apokaliptika

Nastanak farizeja vezan je uz pokret otpora helenizaciji kojega su predvodili hasidejci, a kojemu se u vrijeme ustanka pridružuju Makabejci o čemu svjedoči 1 Mak 2, 42: »Pridružila im se zajednica hasidejaca po izbor junaka u Izraelu, sve ljudi odanih Zakonu«. Bili su apokaliptički usmjereni, a nakon razilaženja njihovi »laici« su se odijelili u farizeje, a svećenici u esene. Farizeji su se odvojili od apokaliptičko-mesijanskog iščekivanja kakvo su prolongirali hasidejci. Bili su vrsni poznavatelji Zakona, a što se tiče samog ispunjavanja Zakona, on ima svoju eshatološku učinkovitost jer oni koji griješe, odgađaju grijesima dolazak eshatološkog spasenja. Ukoliko narod bude dao zadovoljštinu za svoje grijehe spasit će se. Zahvaljujući upravo farizejima vjerska pouka u Izraelu nije se posve utopila u helenizmu. Jednako tako bili su odgovorni za duhovni napredak izraelskog naroda.³⁹ Josip Flavije u svojim opisima farizeja svjedoči o njihovoj vjeri u nastavak čovjekova života poslije smrti. Oni su prema svjedočanstvu iz Dj 23, 8 vjerovali u uskrsnuće mrtvih. Svoju su nadu usmjeravali u dolazak kraljevskog

³⁶ Usp. J. GNILKA, *Isus iz Nazareta: poruka i povijest*, Zagreb, 2009., 45-46.

³⁷ Usp. A. REBIĆ (ur.), *Opći religijski leksikon*, 317. Hasidi, (hebrejski *hasidim* – »pobožni«) su židovska vjerska sljedba koji imaju zajedničko podrijetlo s farizejima, ali uz proučavanje Svetog pisma snažno naglašavaju osobnu pobožnost, djela milosrđa i siromaštvo. Dolazili su u sukob sa svećeničkim krugovima i opirali su se utjecaju helenizma.

³⁸ Usp. J. GNILKA, *Isus iz Nazareta: poruka i povijest*, 45-46.

³⁹ Usp. V. B. JARAK, *Rano kršćanstvo*, Plehan, 1986., 14-15. 17.

Mesije iz kuće Davidove. Farizeji su, nasuprot apokaliptičkih spisa i razmišljanja esena, bili skeptični s obzirom na blisko očekivanje mesijanskog doba spasenja. Međutim, ne može se osporiti činjenica da su bili otvoreni za dolazak Božjega kraljevstva u posljednja vremena.⁴⁰

1.6.2. Eseni – jedini pravi Izrael?

Baš kao i farizeji i esenski pokret svoje korijene vuče iz pokreta hasidejaca. Poput farizeja i eseni predstavljaju, dakle, radikalno krilo hasidejaca. O njihovu ustrojstvu i mentalitetu znamo mnogo više otkako je otkrivena esenska zajednica u Kumranu. Kumranska zajednica predstavlja jednu u nizu esenskih zajednica, vjerojatno i njihovo središte. Eseni su nastali vjerojatno u vrijeme vladavine J. Hirkana (134-104). Pravi procvat doživljavaju sve do 31. god. pr. Kr. kada se zajednica privremeno obustavlja zbog jakog potresa. Oživjela je ponovno u vrijeme vladanja Heroda Arhelaja (4. pr. Kr. – 6. posl. Kr.) dok ju 68. god. posl. Kr. car Vespazijan nije u potpunosti uništio. Budući da su bili duhovni nasljednici hasidejskog pokreta u strogom smislu esenska zajednica se smatrala jedinim pravim Izraelom.⁴¹

Kumranska zajednica je u svom naučavanju bila potpuno eshatološki usmjerena. Redovito su govoreći o sebi primjenjivali riječi iz spisa proroka Habakuka: »Pravednik živi od vjere« (Hab 2). Smatrali su kako je njihovo vrijeme posljednje vrijeme i stoga su bili značajni u razvoju mesijanske ideje. Oko 100. god. pr. Kr. zajednica je čekala pomazanika – Mesiju, njihovi spisi su govorili o Iliji koji treba doći i Mesiji, obećanom Proroku. Da preciziramo, kumranski spisi govore o dvostrukom mesiji: o mesiji velikom svećeniku iz kuće Aronove i o mesiji potomku Davida, iz kuće Izraelove, a svoju nadu i naučavanje temelje na knjizi proroka Zaharije 4, 14, gdje se upravo spominju dva pomazanika: »On reče: 'To su dva Pomazanika koji stoje pred Gospodarem sve zemlje'«. ⁴² Esenska zajednica je posebno usmjerena na predstojeći kraj ovoga svijeta kojega je očekivala u skorij budućnosti. U takvom shvaćanju pokazuju se kao bliski nasljednici hasidske apokaliptike.⁴³

⁴⁰ Usp. J. GNILKA, *Isus iz Nazareta: poruka i povijest*, 51.

⁴¹ Usp. V. B. JARAK, *Rano kršćanstvo*, 17-18.

⁴² Usp. C. TOMIĆ, *Pristup Bibliji. Opći uvod u Sveto pismo*, Zagreb, 1986., 206-207.

⁴³ Usp. J. GNILKA, *Isus iz Nazareta: poruka i povijest*, 49.

1.6.3. Poimanje apokaliptike u kumranskoj zajednici

Esenski pokret je u svojoj biti ne samo eshatološki usmjeren, nego je i potpuno apokaliptički obojen. Povijest svijeta za njih je povijest vječnog rata između dobra i zla, Boga i sotone, svjetla i tame. Budući da je povijest dosegla kritičnu točku, Bog je taj koji mora intervenirati. Vjera i nada kumranske zajednice da će prisustvovati svršetku jednog razdoblja, nadahnula je njihove spise u kojima »otkrivaju« događaje posljednjih dana. Ipak u biti apokaliptike je to da je ona posvema židovska, starozavjetna, proročka: Bog je taj koji upravlja poviješću i vodi je njenom spasenju. Sigurno je kako je u takvom duhovnom prostoru izrastao posebni literarni oblik – apokalipsa.

Svakako, što se tiče poimanja svršetka svijeta, valja napomenuti kako eseni nisu očekivali sudnji dan, fizički svršetak svijeta, nego nestanak onoga izdajničkog svijeta u kojemu su oni živjeli. No da bi se taj zao svijet srušio potreban je posljednji rat, zadnji obračun Boga i zla u kojemu ne nestaje svijet, nego Bogu protivni svijet, a koji je prema njihovim očekivanjima trebao uskoro započeti. Na taj osvetnički pohod kumranska zajednica se spremala o čemu svjedoče i rukopisi zajednice. Naime, »Pravilnik rata« donosi do u najmanjim detaljima strategiju četrdesetogodišnjeg apokaliptičkog rata koji će završiti potpunim istrebljenjem »sinova tame«. Taj sveti rat prepun mržnje i nasilja otvorit će novu mesijansku eru u kojoj će Mesija suditi zločincima, a »sinovi svjetla« poganima i otpalim Židovima.⁴⁴

2. Na putu susreta sa Sinom Čovječjim

U svjetlu prvoga dijela u kojemu smo prikazali podrijetlo, nastanak, razvoj i poimanje apokaliptike te temeljne značajke apokaliptičke književnosti, u ovom, drugom dijelu istraživanja, posebnu pozornost posvećujemo egzegetsko-teološkoj interpretaciji Isusova apokaliptičkog govora prema Evandjelju po Mateju 24 – 25.

⁴⁴ Usp. I. BAGARIĆ, *Kumranski rukopisi i Novi zavjet*, Tomislavgrad, 1996., 87-88.

2.1. DELIMITACIJA I JEDINSTVO Mt 24 – 25

U egzegetsko-teološkoj analizi Mt 24 – 25 nužno je krenuti od delimitacije i jedinstva biblijskoga teksta. Tim više što autori po tom pitanju nisu suglasni. No, pogledamo li tekst u cjelini vrlo lako ćemo uočiti jezične i stilske elemente kojima autor jasno označava početak i završetak Isusova apokaliptičkog govora. Naime, usporedimo li pogl. 24 s prethodnim 23. poglavljem uočavamo jasnu promjenu mjesta i vremena radnje, jednako kao i promjenu protagonista i različitu uporabu književnog roda.

Naime, u 22, 23 prema Matejevu izvještaju Isus iznova ulazi u Hram iz kojega je dan prije istjerao trgovce (usp. Mt 22, 23-33). Budući da autor u nastavku izvještaja ne govori o Isusovu izlasku iz Hrama, možemo sa sigurnošću pretpostaviti da se i Isusov razgovor s pismoznancima i farizejima (Mt 23, 1-39) u kojemu kritizira njihovo licemjerne i taštinu odvijao upravo u Hramu. Za razliku od Mt 23, 1-39 koji završava Isusovim prijekorom Jeruzalema: »Jeruzaleme, Jeruzaleme, koji ubijaš proroke i kamenuješ one što su tebi poslani! Koliko li puta htjedoh okupiti djecu tvoju kao što kvočka okuplja piliće pod krila, i ne htjedoste. Evo napuštena vam kuća. Doista, kažem vam, odsada me nećete vidjeti dok ne reknete: *Blagoslovljen Onaj koji dolazi u ime Gospodnje!*«, u 24,1 uočavamo jasnu promjenu mjesta radnje: »Isus iziđe iz Hrama. Potom mu pristupiše učenici pokazujući mu hramsko zdanje.« Izuzevši 24, 1 koje svjedoči o tome da se Isus više ne nalazi u Hramu, o promjeni mjesta pa samim time i o početku novog izvještaja svjedoči i redak 3: »Dok je zatim na Maslinskoj gori sjedio...« Dakle, argument koji ide u korist hipoteze o odvajanju 23. poglavlja od 24. jasno je naznačen na čak dva mjesta u narativnom uvodu.⁴⁵

O početku novoga izvještaja svjedoči i promjena likova. Za razliku od 23 poglavlja u kojemu se Isus obraćao pismoznancima i farizejima u Mt 24, 1-3, autor jasno naglašava kako se Isusova pozornost sada usmjeruje na njegove učenike. Naime, Isus je u prijašnjim poglavljima bio okružen skupinama ljudi, vjerskim vođama i predstavnicima Zakona koji su se suprotstavljali njegovu poslanju, dok je u Mt 24, 1-3 sam sa svojim učenicima: »Dok je zatim na Maslinskoj gori sjedio, pristupiše k njemu učenici nasamo govoreći: 'Reci nam kada će to biti i koji će biti znak tvojega Dolaska i svršetka svijeta?'«. U tom kratkom ali informacijama bremenitom uvodu autor prikazuje jasan prijelaz od Isusovog kritičizma upućenog velikoj skupini židovskih vođa do manje skupine učenika koji se

⁴⁵ Protuargumente našoj tezi o razdvajanju 23. od 24. poglavlja, donosi autor. J. HOOD, navodeći teze koje idu u prilog jedinstvu prethodno spomenutih poglavlja. Usp. J. HOOD, Matthew 23 – 25: The Extent of Jesus' Fifth Discourse, u: *Journal of Biblical Literature* 128(2009).3., 530-543.

nalaze nasamo s Isusom. Isusov boravak nasamo sa svojim učenicima ostavlja dojam učeničke privrženosti i vjernosti njegovoj riječi i njegovom poslanju, za razliku od licemjera pismoznana i farizeja.

O jedinstvu Mt 24 – 25 svjedoči i autorova različita uporaba književnih vrsta. Za razliku od Mt 22, 1-46 u kojemu se Isus obraća glavarima svećeničkim, farizejima i saducejima u prisposodobama, u Mt 23, 1-39 autor prikazuje raspravu u kojoj Isus upućuje prijetnje vodećim židovskim vjerskim sljedbama, prozivajući ih radi njihovih kontroverzija jer se u mnogočemu njihov nauk nije slagao s praksom. Cjelokupni izvještaj autor završava opomenama, prijekorom i jadikovkama upućenim Jeruzalemu. Riječ je o svojevrsnom vrhuncu cjelokupnog izvještaja. Za razliku od prethodnih poglavlja u 24 – 25 Matej donosi Isusov apokaliptički govor, poznat pod nazivom »sinoptička apokalipsa«. Sam naziv te književne vrste ukazuje na njezine temeljne naglaske koje pronalazimo i u ostala dva sinoptička izvještaja: Mk 13, 1-3 i Lk 21, 5-19. Zajedničko je takvim apokaliptičkim govorima, govor o budućim događajima u kojima se proslavlja Sin Čovječji, a događaji povezani sa svršetkom svijeta povezuju se s razorenjem Jeruzalema.

Završetak Isusova apokaliptičkog govora također je jasno određen. Naime, s obzirom na prethodni izvještaj u Mt 26, 1-5 uočavamo jasnu promjenu mjesta i vremena radnje te protagonista. Isus se ne nalazi više u Jeruzalemu u blizini Hrama, nego u Betaniji, u kući Šimuna Gubavca. Zajedno s učenicima koji su i ovdje prisutni na narativnu pozornicu Matej uvodi novi lik: neku ženu koja pristupa Isusu s alabastrenom posudicom skupocjene pomasti i koja ga polijeva po glavi (usp. Mt 26, 6-7). Nadalje u Mt 26, 1-2 autor donosi i jasne vremenske indikacije: »I kad Isus završi sve te besjede, reče svojim učenicima: 'Znate da je za dva dana Pasha, i Sin Čovječji predaje se da se razapne'.« Riječ je dakle o vremenu Pasha i početku novoga izvještaja, izvještaja o Isusovoj mucij, smrti i uskrsnuću.

U Mt 26, 1, Isus, dakle, završava svoj apokaliptički govor o dolasku Sina Čovječjega i o njegovu posljednjem sudu. No, dodavanjem riječi »sve« evanđelist Matej označava i završetak Isusovog javnog djelovanja. Takva formula prisutna u r. 1 je česta Matejeva formula koja stoji na završetku svakoga od pet dijelova građe.⁴⁶ Sada Isus pokazuje svoje predznanje te naviješta da će Sin Čovječji biti predan o Pashi i da će u dramatičnim

⁴⁶ Usp. D. J. HARRINGTON, B. V. VIVIANO, R. J. KARRIS, R. J. DILLON, PH. PERKINS., *Komentar Evanđelja i djela apostolskih*, Sarajevo, 1997., 179.

povijesno-spasenjskim događajima koji slijede vodeću ulogu imati upravo prethodno kritizirani vjerski upravitelji.

2.2. LITERARNI KONTEKST MT 24 – 25

Isusov apokaliptički govor (Mt 24, 1 – 25, 46), u kojem se provlači temeljna ideja o posljednjem sudu, smješten je u posljednji od pet velikih govornih dijelova.⁴⁷ Prva dva poglavlja (Mt 1, 1 – 2, 23) donose izvještaj o Isusovom djetinjstvu i prethode izvještajima o Isusovom ministereju. Nakon toga Matej donosi pet velikih Isusovih govora zaokruženih vrhuncem Evanđelja: izvještajem o Isusovoj mucu, smrti i uskrsnuću (Mt 26, 2 – 28, 20). U takvoj specifičnoj strukturi Matejeva izvještaja, besjeda na gori (Mt 5 – 7) je prva u nizu od pet besjeda te donosi najprije navještaj kraljevstva nebeskoga. Drugi dio obuhvaća poglavlja 8, 1 – 10, 21 gdje se Isusov govor usredotočuje na poslanje Dvanaestorice (Mt 10, 1-42) i u kojemu Isus naviješta predstojeću borbu koja čeka Crkvu. U trećem dijelu (Mt 11, 1 – 13, 52) Matej svoju pozornost usmjerava na Isusov govor u prisposobama (Mt 13, 1-52) u kojima Isus objavljuje narav Kraljevstva. Četvrta Isusova besjeda (Mt 18, 1-35) je smještena unutar četvrte cjeline (Mt 13, 53, – 18, 35), a nameće ideju opraštanja kao temeljnu pretpostavku pripadanja Božjem kraljevstvu.⁴⁸

Naposljetku, unutar pete govorne cjeline smještena je takozvana eshatološka besjeda (Mt 24, 1 – 25, 46), tj. Isusov apokaliptički govor, čija je središnja tema konačno dovršenje Kraljevstva nebeskoga s posebnim naglaskom na ideju suda. Matejev apokaliptički govor je najdulji od preostala dva sinoptička izvještaja (usp. Mk 13, 1-37, Lk 21, 5-19) jer broji ukupno 97 redaka, dok Marko ima 36 redaka, a Luka samo 31 redak. Takav podatak ukazuje na činjenicu kako evanđelist Matej tim događajima pridaje iznimnu važnost. Govor u ovoj posljednjoj u nizu od pet besjeda jest kerigmatske naravi jer pruža životnu poruku vjernicima svojega vremena.⁴⁹

2.3. SINTAKTIČKA ARTIKULACIJA MT 24 – 25

Mt 24 – 25 autori strukturiraju na različite načine, što ukazuje na kompleksnost te literarne cjeline.⁵⁰ Nakon što smo prikazali širi literarni kontekst i smjestili Mt 24 – 25 unutar veće

⁴⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Evanđelje po Mateju: Eshatološka besjeda*, u: *Veritas* 26(1987.)11, 26.

⁴⁸ Usp. R. E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 170.

⁴⁹ Usp. C. TOMIĆ, *Evanđelje po Mateju: Eshatološka besjeda*, 26.

⁵⁰ Usp. S. FUŽINATO, *Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25*, 334.

literarne cjeline u nastavku donosimo jedan od mogućih načina strukturiranja Mt 24 – 25. Riječ je o strukturi koju predlaže Ulrich Lutz.⁵¹

Nakon prethodnog 23 poglavlja u kojemu Matej prikazuje Isusovu raspravu s farizejima i pismoznancima, Mt 24, 1-3 predstavljaju narativni uvod novoga izvještaja u kojemu evanđelist osim detaljnog opisa situacije donosi i dvostruko pitanje Isusovih učenika: »Reci nam kada će to biti i koji će biti znak tvojega Dolaska i svršetka svijeta?« (Mt 24, 3). To dvostruko pitanje ne odnosi se, kao što je navedeno u Markovu evanđelju, na razorenje Hrama, nego na vrijeme i znakove Kristova ponovnog dolaska. Stoga se naglasak stavlja na pitanje Božje prisutnosti. Prema mišljenjima većine autora, taj redak je od iznimne važnosti upravo zato što odgovor na njega slijedi u Mt 24, 4 – 25, 26.⁵² Matej većim dijelom slijedi Mk 13, ali za dvije trećine proširuje svoj izvor i to prvenstveno parenetskim naglascima koji dolaze do vrhunca u veličanstvenom prikazu posljednjeg suda.⁵³

Mt 24, 4-31 prvi je dio u kojima Isus otkriva učenicima znakove koji će prethoditi njegovom ponovnom dolasku i u kojemu već započinje Isusov apokaliptički govor. Taj prvi dio karakterizira učestalo upotrebljavanje priloga *tote* – »tada« (Mt 24, 9. 10. 14. 16. 21. 23[2x]. 30) te opis budućih događaja u trećem licu koji su povezani s manjim brojem savjeta i upozorenja u drugom licu.⁵⁴

Matej unosi izraz *parousia* – »dolazak«, »prisutnost«, koju među evanđelistima jedini on upotrebljava, iako ga često susrećemo i u poslanicama. Izvorno je označavao svečani ulazak nekoga kralja u grad, ali je ovdje u središtu govora paruzija Sina Čovječjega. U tom prvom dijelu dominira više tema i znakova dolaska: mnogobrojni ratovi, mnoštvo onih koji će otpasti od vjere, izdaja, unutarnja podjela sve do mržnje, mnogi lažni proroci; sve to snalazi svaku vjersku zajednicu, ali će o svršetku te nevolje biti vrlo velike. Izrazom *grozota pustoši* (Mt 24, 15) Matej aludira na obeščašćenje hramskog svetišta prikazanog u 1 Mak 1, 54; 6, 7, a izraze preuzima iz Dn 9, 27; 11, 31; 12, 11. Matej tu ukazuje na

⁵¹ Usp. U. LUZ, *Vangelo di Matteo*, Brescia, 2013., 499-500.

⁵² Usp. *Isto*, 334.

⁵³ Usp. D. J. HARRINGTON, B. V. VIVIANO, R. J. KARRIS, R. J. DILLON, PH. PERKINS., *Komentar Evanđelja i djela apostolskih*, 234.

⁵⁴ Usp. S. FUŽINATO, *Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25*, 334-335.

devastaciju Hrama od strane Rimljana i na bijeg Židova (Mt 24, 16-20). Navodi kako će lažni proroci zavesti i izabrane (Mt 24, 24), ali evanđelist ukazuje na činjenicu kako su ti izabrani oni koje Bog ljubi stavljajući naglasak na Božju ljubav i brigu čime nema mjesta za očajavanje. Mesijin dolazak ovoga puta neće biti skroman i skriven, nego poput munje koja se ne može sakriti (Mt 24, 27).⁵⁵

Stoga, u središnjem dijelu poglavlja (Mt 24, 29-31) Matej opisuje dolazak Sina Čovječjega i prikazuje svršetak vremena apokaliptičkim znakovima: čudesne kozmičke pojave poput pomrčine Sunca i Mjeseca, zatim pad zvijezda, potom i ljuljanje nebeskih sila. Naposljetku, tim riječima Isus odgovara učenicima na pitanje postavljeno u 24, 3. U r. 30 znak Sina Čovječjega je sam Sin Čovječji koji će se poput munje pojaviti na nebu i pred kojim će mnogi proplakati. Stoga, možemo zaključiti kako je temeljni odgovor na pitanje učenika da u svakodnevnim životnim situacijama otkrivaju Božju prisutnost te budni iščekuju dolazak Sina Čovječjega.⁵⁶

Drugi dio poglavlja obilježen je promjenom stila. U 24, 32 – 25, 30 evanđelist Matej donosi šest, po dužini i značenju različitih prispodoba: o smokvi (Mt 24, 32-35); zatim o potopu (Mt 24, 36-41); o kradljivcu (Mt 24, 42-44); o vjernom sluzi (Mt 24, 45-51); o deset djevice (Mt 25, 1-13) i o talentima (Mt 25, 14-30). Temeljne teme koje se provlače kroz prispodobe su iščekivanje i vjernost.

Posljednji, treći dio Isusovog odgovora naviještaj je dolaska Sina Čovječjega (Mt 25, 31-46). Riječ je ujedno i o središnjem dijelu cjelokupnog izvještaja kojega možemo nazvati Matejevim literarnim remek djelom. Autor najavljuje završetak Isusova ministrija, a ujedno uvodi čitatelje i u predstojeću Isusovu muku. I taj dio je poput prvoga Mt 24, 4-31 obilježen čestom uporabom priloga *tote* – »tada« (Mt 25, 31. 34. 37. 41. 44. 45) kao i pripovijedanjem o budućim događajima u trećem licu. Potpuno identični izrazi *ho huios anthrōpou* – »Sin Čovječji«, *doksa* – »slava« i *aggeloi* – »anđeli«, povezuju r. 31 s prethodnima (24, 30-31) te je na taj način Isusov govor u Mt 25, 31-36 zapravo je nastavak govora u Mt 24, 4-31.⁵⁷

⁵⁵ Usp. D. J. HARRINGTON, B. V. VIVIANO, R. J. KARRIS, R. J. DILLON, PH. PERKINS., *Komentar Evanđelja i djela apostolskih*, 235.

⁵⁶ Usp. S. FUŽINATO, Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25, 339.

⁵⁷ Usp. *Isto*, 335.

Na temelju prethodne analize literarnih, sintaktičkih i semantičkih elemenata Mt 24 – 25 možemo strukturirati na sljedeći način:

Narativni uvod (Mt 24, 1-3)

¹ Isus iziđe iz Hrama. Potom mu pristupiše učenici pokazujući mu hramsko zdanje.

² A on im reče: »Ne vidite li sve ovo? Zaista, kažem vam, ne, neće se ovdje ostaviti ni kamen na kamenu nerazvaljen.« ³ Dok je zatim na Maslinskoj gori sjedio, pristupiše k njemu učenici nasamo govoreći: »Reci nam kada će to biti i koji će biti znak tvojega Dolaska i svršetka svijeta?«

Prvi dio: znakovi dolaska Sina Čovječjega (Mt 24, 4-31)

⁴ Isus im odgovori: »Pazite da vas tko ne zavede! ⁵ Mnogi će doista doći u moje ime i govoriti: 'Ja sam Krist!' I mnoge će zavesti.«

⁶ »A čut ćete za ratove i za glasove o ratovima. Pazite, ne uznemirujte se. Doista, treba da se to dogodi, ali to još nije svršetak. ⁷ Narod će ustati protiv naroda i kraljevstvo protiv kraljevstva; bit će gladi i potresa po raznim mjestima. ⁸ Ali sve je to samo početak trudova.«

⁹ »Tada će vas predavati na muke i ubijati vas. I svi će vas narodi zamrziti zbog imena moga. ¹⁰ Mnogi će se tada sablazniti, izdavati će jedni druge i mrziti se među sobom. ¹¹ Ustat će mnogi lažni proroci i mnoge zavesti. ¹² Razmahat će se bezakonje i ohladnjeti ljubav mnogih. ¹³ Ali tko ustraje do svršetka, bit će spašen.«

¹⁴ »I propovijedat će se ovo evanđelje Kraljevstva po svem svijetu za svjedočanstvo svim narodima. Tada će doći svršetak.«

¹⁵ »Kada dakle vidite da grozota pustoši, po proroštvu Daniela proroka, stoluje na svetom mjestu – tko čita, neka razumije: ¹⁶ koji se tada zateknu u Judeji, neka bježe u gore; ¹⁷ tko bude na krovu, neka ne silazi uzeti što iz kuće; ¹⁸ i tko bude u polju, neka se ne okreće natrag da uzme haljinu!« ¹⁹ »A jao trudnicama i dojiljama u one

dane!«²⁰ »I molite da bijeg vaš ne bude zimi ili subotom²¹ jer tada će biti velika tjeskoba kakva ne bijaše od početka svijeta sve do sada, a neće je ni biti.«²² »I kad se ne bi skratili dani oni, nitko se ne bi spasio. No poradi izabranih skratit će se dani oni.«²³ »Ako vam tada tko rekne: 'Gle, evo Krista!' ili: 'Eno ga!' – ne povjerujte!²⁴ Ustat će, doista, lažni kristi i lažni proroci i iznijeti znamenja velika i čudesa da, bude li moguće, zavedu i izabrane.«²⁵ »Eto, prorekao sam vam.«²⁶ »Reknu li vam dakle: 'Evo, u pustinji je!' , ne izlazite; 'Evo ga u ložnicama!', ne vjerujte.²⁷ jer kao što munja izlazi s istoka i bljesne do zapada, tako će biti i s dolaskom Sina Čovječjega.«²⁸ »Gdje budu strvine, ondje će se skupljati orlovi.«

²⁹ »A odmah nakon nevolje onih dana sunce će pomrčati i mjesec više neće svijetljeti i zvijezde će s neba padati i sile će se nebeske poljuljati.«³⁰ »I tada će se pojaviti znak Sina Čovječjega na nebu. I tada će proplakati sva plemena zemlje. I ugledat će Sina Čovječjega gdje dolazi na oblacima nebeskim s velikom moći i slavom.³¹ I razaslat će anđele svoje s trubljom velikom i sabrat će mu izabranike s četiri vjetra, s jednoga kraja neba do drugoga.«

Drugi dio: priprema za dolazak Sina Čovječjega (Mt 24, 32 – 25, 30)

³² »A od smokve se naučite prisposodbi! Kad joj grana već omekša i lišće potjera, znate: blizu je ljeto.³³ Tako i vi kad sve to ugledate, znajte: blizu je, na vratima!«³⁴ »Zaista, kažem vam, ne , neće uminuti naraštaj ovaj dok se sve to ne zbude.³⁵ Nebo će i zemlja uminuti, ali riječi moje ne, neće uminuti.«

³⁶ »A o onom danu i času nitko ne zna, pa ni anđeli nebeski, ni Sin, nego samo Otac.³⁷ Kao u dane Noine, tako će biti i Dolazak Sina Čovječjega.³⁸ Kao što su u one dane – prije potopa – jeli i pili, ženili se i udavali do dana kad Noa uđe u korablju³⁹ i ništa nisu ni slutili dok ne dođe potop i sve odnije – tako će biti i Dolazak Sina Čovječjega.⁴⁰ Dvojica će tada biti u polju: jedan će se uzeti, drugi ostaviti.⁴¹ Dvije će mljeti u mlinu: jedna će se uzeti, druga ostaviti.«⁴² »Bdijte dakle jer ne znate u koji dan Gospodin vaš dolazi.

⁴³A ovo znajte: kad bi domaćin znao o kojoj straži kradljivac dolazi, bdio bi i ne bi dopustio potkopati kuće. ⁴⁴Zato i vi budite pripravnici jer u čas kad i ne mislite Sin Čovječji dolazi.«

⁴⁵ »Tko li je onaj vjerni i razumni sluga što ga gospodar postavi nad svojim ukućanima da im izda hranu u pravo vrijeme? ⁴⁶ Blago onome sluzi kojega gospodar kada dođe nađe da tako radi! ⁴⁷ Zaista, kažem vam, postavit će ga nad svim imanjem svojim.« ⁴⁸ »No rekne li taj zli sluga u srcu: 'Okasnit će gospodar moj' ⁴⁹ pa stane tući sudrugove, jesti i piti s pijanicama, ⁵⁰ doći će gospodar toga slugu u dan u koji mu se ne nada i u čas u koji i ne sluti; ⁵¹ rasječiti će ga i dodijeliti mu udes među licemjerima. Ondje će biti plač i škrgut zubi.«

¹»Tada će kraljevstvo nebesko biti kao kad deset djevice uzeše svoje svjetiljke i iziđoše u susret zaručniku. ² Pet ih bijaše ludih, a pet mudrih. ³ Lude uzeše svjetiljke, ali ne uzeše sa sobom ulja. ⁴ Mudre pak zajedno sa svjetiljkama uzeše u posudama ulja.« ⁵ »Budući da je zaručnik okasnio, sve one zadrijemaše i pozaspaše. ⁶ O ponoći nastava vika: 'Evo zaručnika! Iziđite mu u susret!' ⁷ Tada ustadoše sve one djevice i urediše svoje svjetiljke. ⁸ Lude tada rekoše mudrima: 'Dajte nam od svoga ulja, gase nam se svjetiljke!' ⁹ Mudre im odgovore: 'Nipošto! Ne bi doteklo nama i vama. Pođite radije k prodavačima i kupite!'« ¹⁰ »Dok one odoše kupiti, dođe zaručnik: koje bijahu pripravne, uđoše s njim na svadbu i zatvore se vrata. ¹¹ Poslije dođu i ostale djevice pa stanu dozivati: 'Gospodine! Gospodine! Otvori nam!' ¹² A on im odgovori: 'Zaista, kažem vam, ne poznajem vas!' ¹³ Bdijte dakle jer ne znate dana ni časa!«

¹⁴ »Doista, kao kad ono čovjek, polazeći na put, dozva slugu i dade im svoj imetak. ¹⁵ Jednomu dade pet talenata, drugomu dva, a trećemu jedan – svakomu po njegovoj sposobnosti. ¹⁶ I otputova. Onaj koji je primio pet talenata odmah ode, upotrijebi ih i stekne drugih pet. ¹⁷ Isto tako i onaj sa dva stekne druga dva. ¹⁸ Onaj naprotiv koji je primio jedan ode, otkopa zemlju i sakri novac gospodarov.« ¹⁹ Nakon dugo vremena dođe gospodar tih slugu i zatraži od njih račun. ²⁰ Pristupi

mu onaj što je primio pet talenata i donese drugih pet govoreći: 'Gospodaru! Pet si mi talenata predao. Evo, drugih sam pet talenata stekao!' ²¹ Reče mu gospodar: 'Valjaš, slugo dobri i vjerni! U malome si bio vjeran, nad mnogim ću te postaviti! Uđi u radost gospodara svoga!'« ²² »Pristupi i onaj sa dva talenta te reče: 'Gospodaru! Dva si mi talenta predao. Evo, druga sam dva talenta stekao!' ²³ Reče mu gospodar: 'Valjaš, slugo dobri i vjerni! U malome si bio vjeran, nad mnogim ću te postaviti! Uđi u radost gospodara svoga.'« ²⁴ »A pristupi i onaj koji je primio jedan talent te reče: 'Gospodaru! Znadoh te: čovjek si strog, žanješ gdje nisi sijao i kupiš gdje nisi vijao. ²⁵ Pobjah se stoga, odoh i sakrih talenat tvoj u zemlju. Evo ti tvoje!' ²⁶ A gospodar mu reče: 'Slugo zli i lijeni! Znao si da žanjem gdje nisam sijao i kupim gdje nisam vijao!' ²⁷ Trebalo je dakle da uložiš moj novac kod novčara i ja bih po povratku izvadio svoje s dobitkom.'« ²⁸ »'Uzmite stoga od njega talenat i podajte onomu koji ih ima deset. ²⁹ Doista, onomu koji ima još će se dati, neka ima u izobilju, a od onoga koji nema oduzet će se i ono što ima. ³⁰ A beskorisnoga slugu izbacite van u tamu. Ondje će biti plač i škrgut zubi.'«

Treći dio: dolazak Sina Čovječjega (Mt 25, 31-46)

³¹ »Kad Sin Čovječji dođe u slavi i svi anđeli njegovi s njime, sjest će na prijestolje slave svoje. ³² I sabrat će se pred njim svi narodi, a on će ih jedne od drugih razlučiti kao što pastir razlučuje ovce od jaraca. ³³ Postavit će ovce sebi zdesna, a jarce slijeva.« ³⁴ »Tada će kralj reći onima sebi zdesna: 'Dođite, blagoslovljeni Oca mojega! Primite u baštinu Kraljevstvo pripravljeno za vas od postanka svijeta! ³⁵ Jer ogladnjeh i dadoste mi jesti; ožednjeh i napojiste me; stranac bijah i primiste me; ³⁶ gol i zaogrnušte me; oboljeh i pohodiste me; u tamnici bijah i dođoste k meni.'« ³⁷ »Tada će mu pravednici odgovoriti: 'Gospodine, kada te to vidjesmo gladna i nahranismo te; ili žedna i napojismo te?' ³⁸ Kada te vidjesmo kao stranca i primismo; ili gola i zaogrnušmo te? ³⁹ Kada te vidjesmo bolesna ili u tamnici i dođosmo k tebi?'« ⁴⁰ A kralj će im odgovoriti: 'Zaista kažem vam, što god učinite jednomu od ove moje najmanje braće, meni učinite!'« ⁴¹ »Zatim će reći i onima slijeva: 'Odlazite od mene, prokleti, u oganj vječni, pripremljen đavlu i anđelima njegovim! ⁴² Jer ogladnjeh i ne dadoste mi jesti; ožednjeh i ne dadoste mi piti; ⁴³ stranac bijah i ne primiste me; gol i ne zaogrnušte me; bolestan i u tamnici i ne pohodiste me!'« ⁴⁴ »Tada će mu i oni odgovoriti: 'Gospodine, a kada te to vidjesmo

gladna, ili žedna, ili stranca, ili gola, ili bolesna, ili u tamnici, i ne poslužismo te?’

⁴⁵ Tada će im on odgovoriti: ’Zaista, kažem vam, što god ne učinite jednomu od ovih najmanjih, ni meni ne učinite.’⁴⁶ »I otići će ovi u muku vječnu, a pravednici u život vječni.«⁵⁸

2.4. MT 24 – 25 I ODGOVORNO ŽIVLJENJE STVARNOSTI

Nakon što smo prikazali literarni kontekst i strukturu pogl. 24 – 25, prelazimo na egzegetsko- teološku interpretaciju Isusovog apokaliptičkog govora, razdijeljenog u tri tekstualne cjeline prema gore navedenoj strukturi.

2.4.1. Narativni uvod (Mt 24, 1-3)

Iz Matejevog izvještaja u prva tri retka narativnog uvoda doznajemo kako Isus odlazi iz Hrama: »Isus iziđe iz Hrama.« (r. 1) Odmah na početku autor nam doziva u svijest kako se Bog povlači iz Hrama, riječ je o krizi Božje nazočnosti.⁵⁹ Naime, Hram je imao važnu ulogu u životu Izraela jer se prvenstveno smatrao Božjom kućom unutar Božjeg izabranog naroda. Osim toga što se smatrao znakom Božje prisutnosti, također je bio i simbol Božjeg izabranja Izraela za svoj narod. Iako je u početku bilo mnogo svetišta u Izraelu, nisu sva od njih bila jednake važnosti. Unatoč gromoglasnim stoljetnim previranjima, Jeruzalem je među svim gradovima zadržao prvenstvo pa su grupe hodočasnika i nakon njegova razorenja 587. god. pr. Kr. dolazile sa svih strana opustošene zemlje da se ondje mole Bogu (usp. Jr 41, 5). Nakon višestrukih pokušaja da se Hram učini jedinim zakonitim svetištem to je napokon pošlo za rukom kralju Jošiji koji je okupio sav narod na nacionalno slavljenje Pashe u Jeruzalemu. Time je i Jeruzalem postupno postalo mjesto koje je Jahve odabrao za prebivalište svoga Imena.⁶⁰

Stoga Isusov odlazak iz Hrama simbolizira i kraj njegove važnosti u Božjem naumu. U nastavku r. 1 čitamo sljedeće: »Putom mu pristupiše učenici pokazujući mu hramsko zdanje«, naime, na povijesnoj sceni, Herod Veliki je 19. god. pr. Kr. započeo s temeljitom obnovom Hrama koji je sada sjajio u svem svom blještavilu. Međutim, Isus im odgovara: »Ne vidite li sve ovo? Zaista, kažem vam, ne neće se ovdje ostaviti ni kamen na kamenu

⁵⁸ Donosimo prijevod Mt 24, 1-31 i 25, 31-46 iz: A. REBIĆ, J. FUČAK, B. DUDA (ur.), *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jerusalem«*, Zagreb, 2011.

⁵⁹ Usp. R. T. FRANCE, *Matej. Uvod i komentar*, Novi Sad, 1987., 342.

⁶⁰ Usp. R. E. BROWN, dr., *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb, 1980., 91-92.

nerazvaljen.« (r. 2) te ukazuje na činjenicu da je njegovo stvarno razorenje samo dovršenje njegove odbačenosti od strane Boga. Taj se Isusov proročki odgovor ostvario u potpunosti jer je Tit 70. god. posl. Kr. razvalio Hram, a car Hadrijan je na tom istom mjestu podigao Jupiterovo svetište. Slično su proročanstvo izrekli i proroci Mihej (3, 12) i Jeremija (7, 12-14) o razorenju Salomonovog Hrama za vrijeme Babilonskog sužanjstva, ali je židovsko apokaliptičko vjerovanje u Isusovo vrijeme smatralo kako Hram ne može biti razoren. Naravno da se Isusovo pretkazanje obistinilo i kao takvo je u iskrivljenom obliku bilo navedeno pri njegovom suđenju (usp. Mt 26, 61) i pogubljenju (usp. Mt 27, 40).⁶¹

Prema tome i zabrinutost učenika za Hram te ukazivanje na njegovu ljepotu, ne znači samo posjetiteljsku zadivljenost, nego i nevjericu da bi Isus mogao odbaciti tako plemenitu građevinu čija je svrha bila dati slavu Bogu.⁶² Temeljni problem Matejeve zajednice je bio prijelaz od načina shvaćanja Božje prisutnosti u Hramu do njegove prisutnosti u susretu sa Sinom Čovječjim. Prema tome, možemo uočiti kako je Matejeva zajednica na dubok i dramatičan način proživljavala krizu Božje prisutnosti i to u vremenu između sadašnjosti i budućnosti te između Isusove smrti i propasti Hrama s jedne strane i Kristovog ponovnog dolaska s druge. U Matejevom izvještaju uočavamo, kao potvrdu takvom stajalištu, da Matej započinje i završava Evanđelje naglašavajući Božju prisutnost u povijesti i svijetu. Naime, na samom početku spisa evanđelist donosi citat iz Knjige proroka Izaije 7, 14: »Evo, Djevica će začeti i roditi sina i nadjenut će mu se ime Emanuel – što znači: S nama Bog!« Tako Matej ne završava Evanđelje Isusovim povratkom Ocu, kao što to čine ostali evanđelisti, nego objavljuje Božju prisutnost među svojimima koja je sada trajna: »I evo, ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta.«⁶³

U trećem retku primjećujemo kako evanđelist navodi novo okruženje, tj. Maslinsku goru, a učenici pristupaju Isusu te mu postavljaju dvostruko pitanje: »Reci nam kada će to biti i koji će biti znak tvojega Dolaska i svršetka svijeta?« (Mt 24, 3). U Markovom izvještaju (usp. 13, 4) to učeničko pitanje se jasno odnosi samo na vrijeme uništenja Hrama, dok je

⁶¹ Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće* (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25), Zagreb, 1992., 59.

⁶² Usp. R. T. FRANCE, *Matej. Uvod i komentar*, 342.

⁶³ Usp. S. FUŽINATO, *Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25*, 335-336.

u Mateja to pitanje prošireno da bi na kraju obuhvaćalo ne samo događaj razorenja Hrama, nego i znak Dolaska i svršetka svijeta. Dakle, riječ je o pitanju Božje prisutnosti.⁶⁴

Kako bi opisao Kristov dolazak, Matej jedini među evanđelistima upotrebljava riječ paruzija. Grčka riječ *parousia* u doslovnom prijevodu znači »nazočnost«. Njome se u grčko-rimskom svijetu označavao službeni i svečani pohod nekog kneza određenom mjestu. Taj izraz preuzimaju kršćani kako bi označili Kristov slavni dolazak (usp. 1 Kor 15, 23). No, taj izraz nije nužno morao označavati Kristov konačni dolazak; može se shvatiti kao snažno očitovanje kojim će Isus doći i ustanoviti svoje mesijansko kraljevstvo / Crkvu na ruševinama židovstva (usp. Mt 16, 27-28).⁶⁵

Činjenica da su učenici tim dvostrukim pitanjem povezali ta dva događaja pokazuje kako je uništenje Hrama za njih imalo takvo značenje da su smatrali kako je to ujedno i početak kraja. Međutim, Isus želi proširiti njihove obzore gledanja kako bi mogli razumjeti da je moguće živjeti i do svršetka svijeta bez postojanja Hrama, te da njegovo razorenje ne znači nužno kraj svega. Izraz »svršetak svijeta« pojavljuje se i u Mt 28, 20 te se strogo gledano, može odnositi na završetak bilo kojega doba, ne nužno posljednjega.⁶⁶

Učenici bojažljivo ispituju Isusa kada će se dogoditi svi ti katastrofalni događaji. Jasno iščitavamo iz njihovog pitanja da osjećaju nemir i strah. Njihov cilj je saznanje o predstojećim događajima i općenito o smislu budućnosti kako bi pobijedili strah i tjeskobu koju osjećaju. Međutim, svoj pogled trebaju usmjeriti prema Ocu i dopustiti Kristu da bude njihov lijek protiv takvog stanja straha.⁶⁷ Stoga, u takvoj krizi Božje prisutnosti i poteškoćama u otkrivanju znakova njegove prisutnosti, evanđelist Matej poziva svoje čitatelje da svoj pogled usmjere prema budućnosti te da svoju sadašnjost i budućnost promatraju u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim.⁶⁸

⁶⁴ Usp. *Isto*, 336.

⁶⁵ A. REBIĆ, J. FUČAK, B. DUDA (ur.), *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jerusalem«*, 1426, bilješka g.

⁶⁶ Usp. R. T. FRANCE, *Matej. Uvod i komentar*, 343.

⁶⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25)*, 61.

⁶⁸ Usp. S. FUŽINATO, *Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25*, 337.

2.4.2. Znakovi dolaska Sina Čovječjega (Mt 24, 4-31)

Umjesto odgovora na prethodno postavljeno dvostruko pitanje (usp. r. 3), Isus na sasvim neočekivan način, upozorava svoje učenike na različite situacije, osobe i događaje koji će dovesti do problema i nemira unutar zajednice.⁶⁹ U nastavku evanđeoskog izvještaja doznajemo kako svršetak svijeta nije neposredan. Tome događaju, naime, prethode neki znakovi. Međutim, narav tih znakova nije matematička, da bi se na temelju njih preciznim izračunima mogao odrediti datum dolaska svršetka svijeta. Njihova je, dakle, temeljna uloga da podsjetu čovjeka na njegov hod prema svijetu, da ga podsjećaju na činjenicu da nema stalnog boravka, naprotiv, moraju mu biti stalni poziv na budnost.⁷⁰

Isus u svojem odgovoru: »Pazite da vas tko ne zavede!« (Mt 24, 4) odmah započinje s onim što će biti jedna od njegovih glavnih tema – opasnošću da se čovjek zavede, da brzopleta donese eshatološke zaključke.⁷¹ Izraz »zavesti« je apokaliptički izričaj i označava velika zavođenja od strane lažnih mesija, od đavolske ili političke sile te lažnih učenja. Isus poziva svoje učenike da ne idu za njima. Doista se dogodilo, u vrijeme cara Feliksa (52. – 60. god. posl. Kr.), o čemu izvještava Josip Flavije, da mnogi ljudi, varalice i lažljivci pod krinkom lažnog nadahnuća, zavode mnoštvo ljudi, nadahnjuju ih tim lažnim fanatizmom te odvođe u mnoga pusta mjesta. Namjera im je bila varljiva, uvjeravali su ljude da će im na tim pustim mjestima pokazati znakove skore slobode. Svoje su tvrdnje temeljili na krivo interpretiranom proroštvu Pisma da će u vrijeme uništenja Hrama doći Onaj koji će zavladatai svijetom. Stoga, Isus kaže, nastupit će »u moje Ime«, predstavljat će se kao mesije i sebi će prisvajati njegovo ime poslanje i autoritet.

Nadalje, slijede i drugi znakovi: »A čut ćete za ratove i za glasove o ratovima. Pazite, ne uznemirujte se. Doista treba da se to dogodi, ali to još nije svršetak.« Zaista je vrijeme od 30. do 70. god. posl. Kr. bilo ispunjeno strašnim ratovima kako su opisali i Tacit i Svetonije, ali to još uvijek nije svršetak.⁷² Ratovi su, naime, tipični apokaliptički element

⁶⁹ Usp. *Isto*, 337.

⁷⁰ Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće* (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25), 60.

⁷¹ Usp. R. T. FRANCE, *Matej. Uvod i komentar*, 343.

⁷² Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće* (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25), 61.

koji prethodi svršetku svijeta (usp. Dn 11, 10; Otk 11, 7; 12, 17; 13, 7; 20, 8), ali ratovi i glasovi još uvijek ne označavaju završetak.⁷³

Isus nastavlja govor riječima: »Narod će ustati protiv naroda i kraljevstvo protiv kraljevstva; bit će gladi i potresa po raznim mjestima.« (Mt 24, 7). Ratovi i prirodne nesreće su se često u starovjekovno doba tumačili kao »svršetak svijeta«. Međutim, te pojave su uvijek bile dijelom ljudske povijesti; zato se u r. 6. navodi »to treba da se dogodi« kao dio Božjega uzvišenog plana spasenja koji će se definitivno dogoditi, a ne u posebnoj vezi sa svršetkom svijeta. Redak sedmi ističe tu ideju pozivanjem na Knjigu proroka Izaije 19, 2 kao mjestu koje proriče događaje sličnih razmjera u starozavjetnim vremenima.⁷⁴ Govorom o »početku trudova« (usp. r. 8) proroci su izražavali nastup mesijanskoga vremena. Porodajne boli su najavljujvale novo rođenje, novi svijet, jer svaki čovjek ujedno i predstavlja u svojoj individualnosti novi svijet. Iako su ratovi i glad, potresi i kozmički poremećaji u krajnjoj vezi s konačnim završetkom, ipak su samo navještaj svršetka. Njihova je temeljna uloga trajna opomena na budućnost i budnost.⁷⁵

U Mt 24, 9 Isus se obraća učenicima riječima: »Tada će vas predavati na muke i ubijati vas. I svi će vas narodi zamrziti zbog imena moga.», te im ukazuje na činjenicu da će poradi njegova imena biti progonjeni i omraženi (usp. Mt 10, 17-22 i Mk 13, 9-13). Međutim, za razliku od Mt 10, 17 i Mk 13, 9-13, gdje se govori o učeničkom poslanju izraelskom narodu, sada progon učenika ima uslijediti od svih naroda, a ne samo od strane Židova. Zanimljiva je i činjenica da Isus u desetom poglavlju Matejeva evanđelja, šalje učenike jedino Židovima. No, sada njihovo poslanje, kao što je navedeno u Mt 28, 18-19, postaje univerzalno. Radi progonstva koja će trpjeti »mnogi će se tada sablazniti, izdavati će jedni druge i mrziti se među sobom«, a sama učenička skupina biti će obilježena izdajama, lažnim proroštvima i bezakonjima.⁷⁶ Takvi proročki izvještaji nas uvode i u sam preludij Crkve kakva je opisana u Djelima apostolskim. U tim izvještajima progonstva i bezakonja znak su pripadnosti Isusu i znak da je Kraljevstvo blizu, te kao takvi pojačavaju želju vjernika za dolaskom Gospodnjim. U r. 12 autor govori da će

⁷³ Usp. S. FUŽINATO, *Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25*, 338.

⁷⁴ Usp. R. T. FRANCE, *Matej. Uvod i komentar*, 344.

⁷⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25)*, 61.

⁷⁶ Usp. R. T. FRANCE, *Matej. Uvod i komentar*, 344.

»ohladnjeti ljubav mnogih«. Iz toga je razvidno kako velika opasnost koja prijete Crkvi nije progonstvo nego »ohlađenje ljubavi«, tj. nedostatak ljubavi. »Ljubav mnogih« ovdje može označavati ljubav učenika za »mnoge« druge, ali slijed misli upućuje prije na učenike od kojih će većina ohladnjeti u svojoj ljubavi.

Međutim, u r. 13 Isus ohrabruje svoje učenike govoreći: »Ali tko ustraje do svršetka, bit će spašen.« Ustrajnost je tema koja se provlači u apokaliptičkim izvještajima i naglašava kako će spašeni biti samo oni koji ustraju i kako će oni uživati blagoslov novoga vremena.⁷⁷

U takvom realnom iskustvu Matejeve zajednice, učenici su, dakle, ti koji su pozvani na ustrajnost. Oni su pozvani, unatoč mukama, ratovima, ubojstvima, lažnim prorocima, sablaznima, izdajama i hladnoći ljubavi kao znakovima koje su iznutra razarale zajednicu, otkrivati znakove Božje prisutnosti i to onima koji ustraju do kraja (Mt 24, 13) kroz navještaj evanđelja Kraljevstva (Mt 24, 14).⁷⁸ Stoga, u r. 14 evanđelist donosi znakovit pojma »evanđelja Kraljevstva«: »I propovijedat će se ovo evanđelje Kraljevstva po svem svijetu za svjedočanstvo svim narodima. Tada će doći svršetak.«

Uviđamo kako evanđelist Matej tu poruku povijesnog Isusa promatra u budućoj perspektivi. Ističući prilogom »ovo« evanđelje Kraljevstva Matej je nastojao Isusovo djelo, njegovo ponašanje i njegov nauk postaviti trajnim kriterijem svakog crkvenog propovijedanja. Iako »ovo evanđelje Kraljevstva« usko povezuje s Isusovom osobom i njegovim vremenom, ipak ga ne ograničava samo na to vrijeme, nego su po njemu povijest o Isusu i njegovo propovijedanje predmet naviještanja Crkve. Na temelju tog istovjetnog »evanđelja o Kraljevstvu«, ostvaruje se veza između onda i sada, između Isusova vremena i vremena Crkve. Ta istovjetnost evanđelja uključuje vrijeme Crkve u Isusovo vrijeme, odnosno Isusovo vrijeme biva trajnim prezentom sve do svršetka svijeta.⁷⁹ Pritom je bitno naglasiti kako je u Isusovom naviještanju isključena bilo kakva apokaliptička spekulacija oko časa ostvarenja Kraljevstva Božjega, a pogotovo političko-nacionalnih konotacija. Isus kada govori o blizini Kraljevstva Božjega, govori na način

⁷⁷ Usp. *Isto*, 344.

⁷⁸ Usp. S. FUŽINATO, *Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25*, 338.

⁷⁹ Usp. M. VUGDELIJA, *Pastoralni aspekt besjede u prisposobama*, Zagreb, 1985., 34-35.

da ono već zadire u sadašnjost i daje toj sadašnjosti novo obilježje, ali će se u punini ostvariti tek u budućnosti.⁸⁰

Nakon Isusovog upozorenja u kojemu je pozvao učenike da unatoč izvanjskim i nutarnjim krizama i poteškoćama ostaju ustrajni, u Mt 24, 15-28 Isus poziva učenike na razumijevanje događaja te ih ponovno upozorava na lažne kriste i proroke, čija je temeljna nakana bila zavodjenje drugih, ovaj puta i izabranih.

Velike nevolje će svoj vrhunac doživjeti u »grozoti pustoši« koja će stolovati na svetom mjestu (24, 15). Izraz *to bdelygma tēs erēmōseōs* – »grozota pustoši« evanđelist dovodi u vezu s prorokom Danijelom. Međutim, za razliku od Dn 9, 27, 11, 31 i 12, 11 koji aludira na razaranje Hrama počinjeno 167. pr. Kr. od strane Antioha IV. Epifana, evanđelist Matej ukazuje na uništenje Hrama od strane Rimljana i na bijeg od Židova koji je uslijedio nakon toga događaja.⁸¹ O bijegu nam svjedoče i redci 16-20, navještajem da će u tim danima trpjeti mnogi stanovnici Judeje. Koji budu na krovu neka ne uzmu bilo što iz kuće, onaj koji je u polju neka se ne okreće natrag da uzme ogrtač. Treba moliti da bijeg ne bude zimi, kada je otežano kretanje radi hladnoće i snijega, ali ni subotom, kada je dopušteno načiniti samo 2000 koraka. Tim živopisnim slikama se opisuje žurba i bijeg u nevolji. Onih dana »će biti velika tjeskoba kakve ne bijaše od početka svijeta sve do sada, a neće je ni biti«, izričaj je koji se poziva na proroka Danijela (12, 1) i na njegovo eshatološko viđenje u kojemu Isus vidi nagovještaj razornih događaja. No, razaranje se neće provesti do kraja kako donosi r. 22, jer će dani oni biti skraćeni vjerojatno radi prisutnosti izabranih koji ublažavaju oštri Božji sud.⁸²

Ponovno će u tim teškim vremenima zajednica biti na meti lažnih mesija i proroka koji će ju pokušati zavesti: »Reknu li vam dakle: 'Evo, u pustinji je!', ne izlazite; 'Evo ga u ložnicama!', ne vjerujte«. Stoga Isus iznova daje upozorenje učenicima o lažnim navještajima njegova dolaska.⁸³ Naprotiv, Isusov će dolazak biti jednako nesumnjiv i svima vidljiv poput bljeska munje. Štoviše, kako i čitamo u r. 27, bit će iznenađan: »Jer

⁸⁰ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Pred Biblijom i s Biblijom: odgovori i poticaji*, Zagreb, 2007., 99.

⁸¹ Usp. S. FUŽINATO, Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25, 338-339.

⁸² Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće (Mt 21,1 – 28,20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25)*, 63.

⁸³ Usp. S. FUŽINATO, Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25, 339.

kao što munja izlazi od istoka i bljesne do zapada, tako će biti i s dolaskom Sina Čovječjega.« Proročkim jezikom se naviješta dolazak, a munja je znak brzoga neočekivanoga Božjeg suda (usp. Iz 29, 6; 30, 30). Odmah na prethodnu, nadovezuje se i druga slika: »Gdje bude strvine, ondje će se skupljati orlovi« (Mt 24, 28). Grabežljive ptice često su simboli koji ulaze u opis Božjih sudova (usp. Iz 18, 6; 34, 15-16; Jr 7, 33; 12, 9; Ez 39, 17). Ta poznata poslovice (usp. Job 39, 3) služi da se objavi kako nitko neće izbjeći sudu. Drugim riječima, kao što orao po svojem nagonu opazi na prostranoj ravni lešinu i k njoj hiti, tako će se i oko Isusa okupiti svi ljudi u posljednji dan da im sudi; njegov dolazak će biti očit, stoga ne treba tjeskobno izračunavati dane njegova dolaska.

Nakon niza prethodnih opomena u Mt 24, 29-31 evanđelist opisuje dolazak Sina Čovječjega: »A odmah nakon nevolje onih dana sunce će pomrčati i mjesec neće više svijetljeti i zvijezde će s neba padati i sile će se nebeske poljuljati. I tada će se pojaviti znak Sina Čovječjega na nebu. I tada će proplakati sva plemena zemlje. I ugledat će Sina Čovječjega gdje dolazi na oblacima nebeskim s velikom moći i slavom.« Tako opisane kozmičke katastrofe su zajednički izričaji i proročkog i apokaliptičkog jezika sa svrhom označavanja Božjeg snažnog zahvata u povijesti spasenja. Tako recimo, Pismo opisuje rušenje moćnih carstava i prijestolnica kao sveopću kozmičku katastrofu: Babilona (Iz 13, 9-10); Edoma (Iz 34, 3); Egipta (Ez 32, 7); Izraela (Mih 1, 3); Judeje (Jr 4, 23-26), Palestine (Joel 2, 10). U Isusovo vrijeme ti događaji također opisuju kozmički i konačni Božji zahvat. Redak 30 govori o »Znaku Sina Čovječjega« kojega crkveni oci tumače kao znak križa, znak Kristove muke i pobjede. Druga pak hipoteza, s kojom se slažemo, pretpostavlja kako »znak« predstavlja samog Sina Čovječjega u svojem trijumfu, Sina Čovječjega koji je znak Božje prisutnosti (usp. Dn 7, 13). Sin Čovječji je naslov kojega Isus izabire između ostalih kristoloških naslova.⁸⁴

U apokaliptici Sin Čovječji je očekivani lik Spasitelja u posljednja vremena. On je nebesko biće, ne čovjek, koji prije stvaranja svijeta egzistira kod Boga. O njemu nas izvještava u svojem noćnom viđenju Dn 7, 13 koji piše da je izgledao »kao Sin Čovječji«. Iako u Dn 7, 13 još uvijek nema titularne uporabe naslova Sin Čovječji ipak se sav kasniji govor o Sinu Čovječjem nadovezuje na taj izvještaj. Ta tvrdnja svoju potvrdu dobiva u sinoptičkim apokalipsama (Mk 13, Mt 24 – 25, Lk 21) koje govore o dolasku Sina

⁸⁴ Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće* (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25), 64-65.

Čovječjega / Isusa na oblacima nebeskim s velikom moći i slavom. Isto tako je važno istaknuti kako u židovstvu Sin Čovječji nije ostao nebeska pojava, nego se očekivanje Sina Čovječjega stopilo s očekivanjima Mesije. Naime, tom Sinu Čovječjem se prenosila zadaća koja je bila vlastita Mesiji: da uništi izraelske neprijatelje i ponovno uspostavi izraelsko kraljevstvo.⁸⁵

Međutim, taj Isusov naslov najbolje odražava njegovu tajanstvenost utjelovljenja. On je Sin Božji čije božanstvo ostaje prekriveno do konačne objave kada će doći kao Sudac. Pobjeda Sina Čovječjega bit će pozdravljena plačem i naricanjem kao što je prorokovao Zaharija 12, 10-14:

»A na dom Davidov, i na Jeruzalemce izlit ću duh milosni i molitveni. I gledat će na onoga koga su proboli; naricat će nad njim kao nad jedincem, gorko ga oplakivati kao prvenca. U onaj dan plač velik će nastati u Jeruzalemu, poput plača hadad-rimonskog u ravnici megidonskoj. I plakat će zemlja, svaka porodica napose, i žene njihove napose; porodica doma Natanova napose, i žene njihove napose; porodica doma Levijeva napose, i žene njihove napose; i sve ostale porodice, svaka porodica za sebe, i žene njihove napose.«

U r. 31 čitamo: »I razaslat će anđele svoje s trubljom velikom i sabrat će mu izabranike s četiri vjetra, s jednoga kraja neba do drugoga.« »Velika trublja« je izraz koji pripada božanskim objavama (usp. Izl 19, 16; Iz 27, 3). Temeljna je zadaća anđela sazvati sve izabranike sa četiri strane svijeta, čime postaje jasno da posljednji sud ne nastupa odmah, nego se prije mora proglasiti Evanđelje po svem svijetu. U kontekstu navedenog postaje jasno kako se najdublji smisao povijesti ne nalazi u razaranjima ili u zagonetnoj dalekoj budućnosti. Smisao je povijesti i budućnosti već dat u Isusu Kristu, Sinu Čovječjem, u njegovoj smrti i uskrsnuću.⁸⁶

2.4.3. Priprema za dolazak Sina Čovječjega (Mt 24, 32 – 25, 30)

U središnjem dijelu Matejeva izvještaja (24, 32 – 25, 30) saznajemo na koji se način učenici trebaju pripremiti za susret sa Sinom Čovječjim. Matej pritom upotrebljava zanimljivo literarno sredstvo – parabolu. Do sada je Isus odgovarao na pitanja o

⁸⁵ Usp. J. GNILKA, *Isus iz Nazareta*, 214-215.

⁸⁶ Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće* (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25), 66.

znakovima koji prethode njegovom dolasku, a sada odgovara učenicima na prethodno postavljeno pitanje »Kad će to bit?« (Mt 24, 3). Ukratko ćemo se osvrnuti na sadržaj i poruku svake od šest po dužini i značenju različitih parabola.

Prva u nizu je parabola o smokvi (Mt 24, 32-35) u kojoj Isus poziva svoje učenike na strpljivost i povjerenje jer je sasvim siguran i neodgodiv dolazak Sina Čovječjega. Izričaj »Zaista, kažem vam, ne, neće uminuti naraštaj ovaj dok se sve to ne zbude.« izvorno se odnosio na Isusov naraštaj, ali za Matejeve čitatelje on postaje permanentno aktualan proizlazeći iz istinitosti Isusove bezvremenske riječi: »Nebo će i zemlja uminuti, ali riječi moje ne, neće uminuti.« (Mt 24, 35).⁸⁷

Izraz *panta tauta*, u prijevodu »sve to«, koji se pojavljuje u r. 34 ne označava nužno događaj razorenja Hrama kao što zastupaju pojedini autori.⁸⁸ Prema tome, »nekoliko židovskih naraštaja onog doba živjelo je u stalnom očekivanju svršetka svijeta. [...] Isus se izražava načinom i jezikom proročkog i apokaliptičkog svijeta u kojem se ne razlikuju različita razdoblja povijesnog zbivanja.«⁸⁹ Izričaj »ovaj naraštaj« čija je svrha u Matejevom evanđelju označiti Isusove suvremenike, a posebno vođe naroda u njihovoj nevjernosti Bogu (usp. Mt 11, 16), ujedno se odnosi i na sve one koji će se tijekom povijesti suprotstavljati Božjem planu spasenja.⁹⁰

Iako se pojavak Sina Čovječjega ne dovodi u pitanje, ipak je dan i čas njegova ostvarenja nepoznat ne samo čovjeku nego i anđelima nebeskim pa čak i samom Sinu (usp. Mt 24, 36). Evanđelist Matej nam donosi usporedbu dolaska Sina Čovječjega s Noinim danima (Mt 24, 38-39) te ujedno ističe i idejnu misao parusije: iznenadnost, budnost (usp. Mt 24, 42-44). Razlog tomu je što je prvih desetljeća nakon Kristove muke, smrti i uskrsnuća Matejeva zajednica gubila gorljivost i žar kojom je iščekivala Kristov ponovni dolazak.

⁸⁷ Usp. S. FUŽINATO, Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25, 340.

⁸⁸ Usp. A. MELLO, *Evangelo secondo Matteo*, Magnano, 1995., 424; S. GRASSO, *Il Vangelo di Matteo. Commento esegetico e teologico*, Roma, 2014., 696.

⁸⁹ M. J. FUČAK (ur.), *Novi zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, Zagreb, 1992., 152, bilješka h.

⁹⁰ Autor Josip Pelc smatra kako je ispravnije grčki izraz *genea* koji se pojavljuje u Mt 24, 34, prevesti riječju »rod«, a ne »naraštaj« jer izraz »rod« potpunije izražava značenje riječi *genea* i sam smisao Isusovih riječi. Usp. J. PELC, Značenje riječi »genea« u Mt 24, 34 (Mk 13, 30 i Lk 21, 32) u: *Bogoslovska smotra* 43(1973.)4, 483.

Međutim, slobodno možemo reći kako je to problem vjernika svakog vremena koji opterećen svakodnevicom ne iščekuje više onoga koji ima doći.

U trećoj paraboli o kradljivcu u noći (Mt 24, 43-44) evanđelist ponovno naglašava temu budnosti i pripravnosti. Zato što Sin Čovječji dolazi iznenada, poput kradljivca u noći, učenici uvijek moraju biti pripravi. Stoga je i jedina mjera opreza stalna pripravnost. U prethodnim trima prisposobama u kojima Matej ukazuje na sigurnost Kristovog dolaska, u naredne tri Matej osim budnosti unosi i još jednu značajku: odgovornost.

U četvrtoj paraboli (Mt 24, 45-51) čitamo o vjernom i razumnom sluzi koji u čekanju svojega Gospodara pokazuje odgovornost pred zadacima koji su mu povjereni, dok se zli sluga koji se ne nada Gospodarovu povratku (usp. Mt 24, 48) ponaša neodgovorno. Ta parabola nastoji pokazati kako je vrijeme iščekivanja ujedno i vrijeme odgovornosti kako prema vlastitom poslanju, tako i prema svojem bližnjemu.

Parabola o deset djevica (Mt 24, 1-13) koju pronalazimo samo u Matejevom evanđelju tumačila se na različite načine. Ipak, temeljni je naglasak na mudrosti djevica koje su predvidjele mogućnost da bi zaručnik mogao kasniti, stoga su ponijele sa sobom i ulje. Mudre djevice su ušle sa zaručnikom na svadbu dok su lude ostale iza zatvorenih vrata. Matej ovdje poziva čitatelja, kao i u prethodnim prisposobama, da bdije kako se ne bi zatekao nespремnim kad se pojavi Sin Čovječji.

Naposljetku, u paraboli o talentima (Mt 25, 14-30) čitamo kako je Gospodar prije puta povjerio svojim slugama, prema njihovim sposobnostima, talente za koje je na povratku tražio račun. Prvu dvojicu slugu Gospodar pohvaljuje jer su uložili u povjerene im talente, dok beskorisnog slugu, koji ih je zakopao, protjeruje i baca ga van u tamu. U toj paraboli evanđelist želi odvratiti učenike od pasivne djelatnosti te traži da razdoblje čekanja ne bude prazno i besmisleno odgađanje, nego prilika da se dobro upotrijebe povjereni im talenti.⁹¹

2.4.4. Dolazak Sina Čovječjega (Mt 25, 31-46)

Isusov apokaliptički govor, a ujedno i njegov javni ministrij, Matej završava navještajem dolaska Sina Čovječjega i njegova posljednjeg suda (Mt 25, 31-46) koji ne nalazimo u

⁹¹ Usp. S. FUŽINATO, Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25, 341-342.

ostalim evanđeljima.⁹² Taj apokaliptički opis posljednjeg suda možemo slobodno nazvati krunom eshatološke besjede i sažetkom evanđelja. U prikazu Krista kao Sina Čovječjega koji se predstavlja u svom božanskom sjaju, kao kralj kraljeva da dovrši Božji spasenjski naum, iščitavamo svečanu ljepotu i snažnu dramatičnost ovoga ulomka.⁹³ Naime, u svečanom uvodu »Kad Sin Čovječji dođe u slavi i svi anđeli njegovi s njime, sjest će na prijestolje slave svoje. I sabrat će se pred njim svi narodi, a on će ih jedne od drugih razlučiti kao što pastir razlučuje ovce od jaraca. Postavit će ovce sebi zdesna, a jarce slijeva« (Mt 25, 31-33), u kojemu se opisuje djelovanje Sina Čovječjega, vidljiv je utjecaj apokaliptičke i starozavjetne literature.⁹⁴ »Prijestolje slave« je izraz koji označava Božje prijestolje, znak božanske vlasti kojoj služe anđeli.

Prethodno spominjanje »anđela« koji će pratiti i pomagati Sinu Čovječjem u posljednjem sudu (usp. Mt 24, 31) sada dobiva prilog »svi« u r. 31 doprinoseći još više univerzalizmu posljednjeg suda, ali je vjerojatno i odjek Zaharije 14, 5 gdje oni prate »Jahvu, Boga tvojega« u njegovu dolasku na sud. Tu činjenicu potvrđuje i izraz »svi narodi« jer se time misli na »sve narode« koji će prezirati učenike radi imena Isusova (usp. Mt 24, 9) i na »sve narode« kojima će se propovijedati evanđelje Kraljevstva prije svršetka svijeta (usp. Mt 24, 14). »Prijestolje slave« je ovdje izraz koji označava Božje prijestolje, znak božanske vlasti kojoj služe anđeli.⁹⁵ Stoga, kada Sin Čovječji dođe suditi u svojoj slavi, sudit će svima bez ikakvih iznimaka i povlastica, i Crkvi i svijetu, čime se još jednom potvrđuje univerzalnost posljednjeg suda.⁹⁶ Važno je pritom napomenuti kako je Matej preuzeo sliku Sina Čovječjega koji na oblacima dolazi s neba iz Dn 7, 13, ali većina autora uočava kako je u Mt 25, 31-46 sudac sam Sin Čovječji. Isto tako, u Mt 24 – 25 uočavamo starozavjetni apokaliptički motiv eshatološkog saziva svih naroda zemlje pred Božjim sudom (usp. Iz 2, 1-5; Ez 34, 12-23; Dn 7, 14; Jl 4, 1-3; Mih 4, 1-8; Sef 3, 16-20).⁹⁷

⁹² Usp. *Isto*, 342.

⁹³ Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25)*, 75.

⁹⁴ Usp. S. FUŽINATO, *Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25*, 342.

⁹⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25)*, 75.

⁹⁶ Usp. J. P. HEIL, *Final Parables in the Eschatological Discourse in Matthew 24 – 25*, u: W. CARTER, J. P. HEIL, *Matthew's Parables. Audienced-oriented Perspectives*, Washington, 1997., 201.

⁹⁷ Usp. S. FUŽINATO, *Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25*, 342.

Svrha je »pastira« da još jednom istakne konačnu podjelu među onima koji su do toga trenutka bili pomiješani. Jasno je kako između spašenih i izgubljenih nema nikakvog mjesta za neodređenost. Izraz »ovce« (Mt 25, 32-33) predstavlja uobičajenu starozavjetnu sliku za Božji narod pa u ovom odlomku prikladno simboliziraju »blagoslovljene«. Dok su izrazi »lijevo« i »desno« kako u židovskoj kulturi, tako i u mnogim drugim kulturama, simboli radosti i nesreće. Nakon što je sud dovršen, iznose se razlozi za lučenje dobrih i zlih koji su bili uzrokom kraljeve presude.⁹⁸

Stoga se Sin Čovječji obraća onima s desne strane, pravednicima (Mt 25, 24) koje mu je Otac priveo i dodjeljuje im nagradu: baštinu Kraljevstva. »Blagoslovljeni Oca njegova« su pozvani baštiniti Kraljevstvo koje je za njih pripravljeno od »postanka svijeta«, ali ne u smislu da su pravednici predodređeni za Kraljevstvo još od vječnosti, nego zato što su udovoljili temeljnom kriteriju ljubavi. Isus zato u nastavku besjede nabraja šest djela ljubavi poznatih u Starom zavjetu (usp. Iz 58, 7; Job 22, 6-7; 31, 17-19; 21) i u židovstvu Isusova vremena.⁹⁹

Djela milosrđa koja uključuju nahraniti, napojiti, primiti, odjenuti, pohoditi i posjetiti samog Sina Čovječjega (usp. Mt 25, 35-36) ne aludiraju na čuda, nego je riječ o svakodnevnom djelovanju jer su to temeljne životne potrebe svakoga čovjeka. Zatim pravednici upućuju pitanje Sinu Čovječjemu: »Gospodine, kada te to vidjesmo gladna i nahranismo te; ili žedna i napojismo te?«, a *kralj* im odgovara: sve ono što su učinili jednomu od njegove najmanje braće, njemu su učinili (Mt 25, 40). Izraz »najmanja braća« predmetom je različitih interpretacija, međutim, mi se slažemo s bibličarom Celestinom Tomićem kako su najmanja braća sve osobe koje se nalaze u teškim potrebama, od siromaštva do prethodno navedenih nedaća, s kojima se Isus poistovječuje. U nastavku govora, Isus se sada obraća onima s lijeve strane, ali s nekoliko primjetnih razlika. Za razliku od pravednika, koje Isus poziva da prime u baštinu Kraljevstvo koje je za njih pripravljeno od »postanka svijeta« (usp. Mt 25, 34). One s lijeve strane naziva prokletima te im i zapovijeda da odu od njega u oganj vječni, koji je pripravljen đavolu i anđelima njegovim (usp. Mt 25, 41). U Matejevom izvještaju, izraz »oganj vječni« ukazuje na posljednji sud

⁹⁸ Usp. R. T. FRANCE, *Matej. Uvod i komentar*, 363.

⁹⁹ Usp. C. TOMIĆ, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25)*, 76.

(usp. Mt 3, 10.12; 5, 22; 7, 19; 13, 40.42.50; 18, 8.9).¹⁰⁰ Važno je uočiti kako oganj ovdje nije »pripravljen« prokletima, nego prije svega »đavlu i anđelima njegovim«, što ukazuje na činjenicu da je ponašanje »prokletih« bilo u suprotnosti ponašanju pravednika, jer oni slijeva nisu slijedili temeljni kriterij ljubavi i pomaganja najmanjima.¹⁰¹ Razliku uočavamo i u upotrebi glagola *diakoneo*, što znači »služiti«, a koji nije prisutan u Isusovom obraćanju onima s desne strane, pravednicima. Kako je Sin Čovječji došao da služi, tako su i oni slijeva trebali slijediti njegov primjer služenja u odnosu prema drugima, osobito prema najmanjima. Međutim taj zahtjev nisu ispunili. Kada govorimo o služenju, ovdje mislimo na služenje drugima u smislu pretendiranja dobrog druge osobe, naspram svojega osobnoga dobra, i to je temeljni zahtjev stavljen pred učenike, a taj zahtjev učenici ostvaruju zahvaljujući upravo ljubavi.

Kruna pouke Mt 24 – 25 jest ta da Isus sada proširuje na sve ljude ono što je prije rekao samo za učenike: »Tko napoji jednoga od ovih najmanjih samo čašom hladne vode zato što je moj učenik, zaista, kažem vam neće mu propasti plaća« (Mt 10, 42). Tako se Isus sada poistovjećuje sa svim bijednicima koji su njegova braća.¹⁰² Možemo, dakle, zaključiti da Matej posljednjem sudu daje značajku univerzalnosti i snažno ističe kako će tom sudu biti podvrgnuti svi narodi svijeta i to na temelju djela milosrđa koja je svaki čovjek pozvan pokazati prema ubogima, jer »što god učiniste jednom od ove moje najmanje braće, meni učiniste!« (Mt 25, 40).

¹⁰⁰ Usp. S. FUŽINATO, Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25, 344-345.

¹⁰¹ Usp. J. P. HEIL, Final Parables in the Eschatological Discourse in Matthew 24 – 25, 206.

¹⁰² Usp. M. J. FUĆAK (ur.), *Novi zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, 97.

Zaključak

Kroz ovaj rad smo nastojali ukazati na važnost odgovorne i ozbiljne pripreme vjernika za osobni susret s Gospodinom o Njegovu dolasku. Naslovom rada »Dolazak Sina Čovječjega« nismo imali namjeru probuditi tjeskobu i bojazan stravičnim govorima o svršetku svijeta ili potaknuti na mahnito preračunavanje kalendarskih dana, nego smo htjeli dozvati u svijest važnost budnosti, pripravnosti i ustrajnosti. Bog od nas želi da se u današnjem stresnom vremenu zaustavimo i postanemo svjesni njegove trajne, iako ne uvijek osjetne, nazočnosti. Kako se Matejeva zajednica suočavala s krizom Božje prisutnosti, tako se i mi u današnjem vremenu tehnicizma, diktatura relativizma i naglašavanja individualizma suočavamo s istom pojavom. Međutim, Isusove riječi, smještene u kontekst tadašnjeg vremena i nas evociraju da se okrenemo od sebe, da izađemo iz sebe i dobro drugoga shvatimo kao imperativ osobnog djelovanja.

U svjetlu Matejeva izvještaja (24 –25) nedvojbeno proizlazi da Isus od nas traži odgovorno i djelatno življenje ljubavi u odnosu prema najmanjima: tjeskobnima, potlačenima, pritisnutima svakovrsnim životnim nedaćama života. Možda su to članovi naše obitelji, možda prijatelji, a možda su to osobe koje smo prvi put susreli u životu. Onoliko koliko smo njima pokazali svoju ljubav kroz djela milosrđa, toliko smo ju više pokazali Kristu. Bog od nas zahtijeva ozbiljnu pripravu i spremnost na osobni susret s Njim. Stoga svoju sadašnjost i budućnost trebamo graditi na čvrstoj stijeni i to u odgovornom življenju prema svojem vjerničkom poslanju, povjerenim nam talentima i napose u odnosima prema svojim bližnjima.

U njegovim učenicima trebamo tražiti primjer postojanosti. Naime, oni su svijetli primjeri autentičnih Kristovih učenika koji ni nakon puta križa i progonstava ništa ne gube. Naprotiv, sve te nevolje su znak pripadnosti Kristu. Vrijeme iščitavanja znakova, iščekivanja, nevolja, tjeskoba i svih strahova kroz koje prolazimo, ako je iskorišteno u vjernosti i budnosti, te ako je prožeto ljubavlju prema drugima, postaje naš zalog da primimo u baštinu Kraljevstvo pripravljeno za nas od postanka svijeta (usp. Mt 25, 34).

Bibliografija

Crkveni izvori

FUČAK, Marijan Jerko (ur.), *Novi zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, Zagreb, 1992.

REBIĆ, Adalbert, FUČAK, Jerko, DUDA, Bonaventura (ur.), *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jerusalem«*, Zagreb, 2011.

Knjige

BAGARIĆ, Ivo, *Kumranski rukopisi i Novi zavjet*, Tomislavgrad, 1996.

BROWN, Raymond Edward i dr., *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb, 1980.

BROWN, Raymond Edward, *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 2008.

DUGANDŽIĆ, Ivan, *Pred Biblijom i s Biblijom: odgovori i poticaji*, Zagreb, 2007.

FRANCE, Richard Thomas, *Matej. Uvod i komentar*, Novi Sad, 1987.

GNILKA, Joachim, *Isus iz Nazareta: poruka i povijest*, Zagreb, 2009.

GNILKA, Joachim, *Prvi kršćani: izvor i početak Crkve*, Zagreb, 2003.

GRASSO, Santi, *Il Vangelo di Matteo. Commento esegetico e teologico*, Roma, 2014.

HARRINGTON, Daniel J., VIVIANO Benedict T., KARRIS Robert J., DILLON Richard J., PERKINS Pheme., *Komentar Evanđelja i djela apostolskih*, Sarajevo, 1997.

HARRINGTON, Wilfrid J., *Uvod u Novi zavjet*, Zagreb, 1975.

HENZE, Matthias, *Isusova čitanka. Izvanbiblijski spisi pomažu razumjeti Isusa*, Zagreb, 2018.

JARAK, Vjeko Božo, *Rano kršćanstvo*, Plehan, 1986.

JURIČ, Stipe, *Apokalipsa. Knjiga koja svršava Božji razgovor s ljudima*, Tomislavgrad, 2004.

LUJIĆ, Božo, *Kratki uvod u novozavjetnu poruku*, Zagreb, 2006.

LUZ, Ulrich, *Vangelo di Matteo*, Brescia, 2013.

MELLO, Alberto, *Evangelo secondo Matteo*, Magnano, 1995.

MOUNCE, Robert Hayden, *Ivanovo Otkrivenje. Uvod i komentar*, Novi Sad, 1985.

POPOVIĆ, Anto, *Novozavjetno vrijeme. Povijesno-političko i religiozno-kulturno obilježje*, Zagreb, 2007.

TOMIĆ, Celestin, *Isus iz Nazareta – Gospodin slave, Isusova muka, smrt i uskrsnuće (Mt 21, 1 – 28, 20; Mk 11, 1 – 16, 20; Lk 19, 28 – 24, 53; Iv 12, 1 – 21, 25)*, Zagreb, 1992.

TOMIĆ, Celestin, *Pristup Bibliji. Opći uvod u Sveto pismo*, Zagreb, 1986.

VUGDELIJA, Marijan, *Pastoralni aspekt besjede u prisposodobama*, Zagreb, 1985.

Članci

DUDA, Bonaventura, Igra brojeva u apokalipsi, u: *VIR* 1(1974.)2, 33.

FUŽINATO, Silvana, Živjeti sadašnjost u svjetlu susreta sa Sinom Čovječjim. Oblikovanje čitatelja u apokaliptičkom govoru Mt 24 – 25, u: *Bogoslovska smotra* 87(2017.)2, 334-345.

HEIL, John Paul, Final Parables in the Eschatological Discourse in Matthew 24 – 25, u: W. CARTER, J. P. HEIL, *Matthew's Parables. Audienced-oriented Perspectives*, Washington, 1998., 201-206.

HOOD, Jason, Matthew 23 – 25: The Extent of Jesus' Fifth Discourse, u: *Journal of Biblical Literature* 128(2009.)3., 530-543.

LUJIĆ, Božo, Proroštvo i apokaliptika. Analitičko-komparativni pristup: sličnosti i razlike, u: *Bogoslovska smotra* 87(2017.)2, 187-190.

PELC, Josip, Značenje riječi »genea« u Mt 24, 34 (Mk 13, 30 i Lk 21, 32) u: *Bogoslovska smotra* 43(1973.)4, 483.

SCHÜSSLER FIORENZA, Elizabeth, The Phenomenon of Early Christian Apocalyptic. Some Reflections on Method, u: David Hellholm (ur.), *Apocalypticism in Mediterranean World and the Near East. Proceedings of the International Colloquium on Apocalypticism*, Uppsala, 1979., Tübingen, 1979., 296-312.

TOMIĆ, Celestin, Evanđelje po Mateju: Eshatološka besjeda, u: *Veritas* 26(1987.)11, 26.

Rječnici, leksikoni, enciklopedije

REBIĆ, Adalbert (ur.), *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002.

STARIĆ, Aldo (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, XXIX, Zagreb, 2009.